

Latvijas Universitātes  
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes  
Pedagoģijas zinātniskais institūts

# Latvijas skolēnu morālā rakstura attīstīšana: 2. mērījuma rezultāti

(2023. gada pavasarī, 3., 6. un 8. klase)

## Populārzinātniskais ziņojums

**Dr. Manuel Joaquín Fernández González**

*LU PPMF PZI vadošais pētnieks,  
Latvijas Zinātnes padomes eksperts*  
[manuels.fernandezs@lu.lv](mailto:manuels.fernandezs@lu.lv)

**Dr. Svetlana Surikova**

*LU PPMF PZI vadošā pētniece,  
Latvijas Zinātnes padomes eksperte*  
[svetlana.surikova@lu.lv](mailto:svetlana.surikova@lu.lv)

Latvijas Zinātnes padomes projekts "Digitālas mācību programmas efektivitātes izpēte jauniešu tikumiskajai audzināšanai Latvijas izglītības iestādēs (no 1. līdz 12. klasei)", Nr. lzp-2021/1-0385

Rīga  
2023. gada decembris

## Ievads

Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024)<sup>1</sup> Latvijas Universitātes zinātnieku komanda veic **longitudinālu pētījumu par skolēnu tikumisko izaugsmi**. Pētījums veikts Latvijas likumdošanas (Izglītības likuma 10.<sup>1</sup> panta “Izglītība un tikumība” un MK noteikumos (Nr. 480) noteikto vadlīniju par tikumisko audzināšanu) kontekstā, ņemot vērā arī projekta “Skola2030” pamatnostādnes par vērtībām un tikumiem jaunajā izglītības saturā. **Pētījuma jautājumi**, kas ievirzīja pētniecisko procesu un uz kuriem šajā ziņojumā tiek sniegtas atbildes, ir šādi: Kā skolēni saprot, kas ir un kā notiek morālā izaugsme? Vai viņi ir ieinteresēti un vēlas iesaistīties savā morālajā izaugsmē? Kāda ir viņu pieredze (motivācija, šķēršļi, stratēģijas) tikumu iedzīvināšanā un praktizēšanā ikdienas dzīvē? Vai viņi izjūt gandarījumu un atbalstu savā morālajā izaugsmē, tādējādi nostiprinot savu morālo identitāti?

2023. gada pavasarī tika veikts pētījumā iesaistīto klašu (3., 6. un 8.kl.) skolēnu attieksmes pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 2. mērījums, kurā piedalījās **1451 skolēns** no 54 skolu 97 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Skolēni reflektēja par savu morālo izaugsmi, aizpildot teorētiski pamatotu un praksē validētu anketu, kurā iestrādāti četri galvenie morālās izaugsmes aspekti: A – skolēnu izpratne par tikumiskā rakstura attīstības procesu; B – lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsmē (brīvi un apzināti vēlēties kļūt par labāku cilvēku); C – praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē, praktizējot tikumus ikdienā; un D – morālā identitāte (izjustais gandarījums un atbalsts morālās izaugsmes procesā).

Pētījuma **augsto zinātnisko kvalitāti** nodrošina Latvijas Zinātnes padomes eksperti, LU PPMF Pedagoģijas zinātniskā institūta vadošie pētnieki, kā arī vairāki izglītības zinātņu doktoranti un maģistranti. Pētījumā izmantotās anketas jautājumu iekšējās saskaņotības un datu ticamības līmenis tika pārbaudīts, pielietojot zinātnisko metodi – Kronbaha alfa testu ( $\alpha = 0,830$ ). **Pētījums ir reprezentatīvs** Latvijas vispārīzglītojošo izglītības iestāžu, kas īsteno vispārējās pamata un vidējās izglītības programmas, mērogā ar statistisku kļūdu 3% robežās, kā arī katrā no vecumposmiem (3., 6. un 8. klase) ar statistisku kļūdu 4-5% robežās.

Ziņojums strukturēts četrās daļās: pētījuma 1. mērījuma rezultātu kopsavilkums (1/4), 3. klašu skolēnu (2/4), 6. klašu skolēnu (3/4) un 8. klašu skolēnu (4/4) anketēšanas rezultāti. Ziņojumā akcentētas kopējās tendences, un rezultāti tiek prezentēti lakoniski – bez interpretācijas. Tomēr pie rezultātiem minēti daži respondentu izteikumi, kas bagātīgi ilustrē galvenos rezultātus.

Šis ziņojums piedāvā **unikālu skatījumu uz skolēnu viedokļiem** par sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. Tas ir īpaši noderīgi vecākiem, pedagogiem un skolas vadītājiem, kuri vēlas atbalstīt skolēnu morālo izaugsmi, un ir arī nozīmīgs ieguldījums tikumiskās audzināšanas pilnveidei un nostiprināšanai Latvijas izglītības sistēmā. Ziņojumā tiek piedāvāta vērtīga informācija personīgajām pārdomām un šīs tēmas aktualizēšanai ģimenē, klasē, skolotāju sanāksmēs, skolu vadītāju semināros un izglītības politiku diskusijās, Tā ir saistoša arī akadēmiskajam personālam, kas piedalās topošo skolotāju sagatavošanā un strādājošo skolotāju tālākizglītības nodrošināšanā.

Manuels Fernandess un Svetlana Surikova,  
Rīgā, 2023. gada decembrī.

### Kā citēt:

[LV] Fernández González, M. J. un Surikova, S. (2023). *Latvijas skolēnu morālā rakstura attīstīšana: 2. mērījuma rezultāti*. Populārzinātniskais ziņojums. Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas zinātniskais institūts.

[EN] Fernández González, M. J., & Surikova, S. (2023). *Latvijas skolēnu morālā rakstura attīstīšana: 2. mērījuma rezultāti* [Developing the Latvian pupils' moral character: The results of the 2nd measurement]. Popular science report. UL FEPA SIP.

<sup>1</sup> Latvijas Zinātnes padomes projekts “Digitālas mācību programmas efektivitātes izpēte jauniešu tikumiskajai audzināšanai Latvijas izglītības iestādēs (no 1. līdz 12. klasei)”, Nr. Izp-2021/1-0385

## Galvenās tēzes

- ❖ **Skolēni lielākoties ļoti labi apzinās, ka ir iespējams pilnveidot savu tikumisko raksturu, un viņiem ir samērā laba izpratne par morālās izaugsmes procesu.**
  - Aptuveni 4/5 skolēnu piekrīt, ka tikumisko raksturu var attīstīt mūža garumā un ka **tikumiskā rakstura attīstīšana rada prieku**, vairāk kā 3/4 skolēnu apzinās, ka emociju pārvaldīšana ir daļa no morālās izaugsmes.
  - Kopumā skolēniem nepieciešams pilnveidot izpratni par praktizēšanas nepieciešamību, lai attīstītu savu tikumisko raksturu. Turklāt, 2/5 skolēnu no 6. un 8. klases vēl nav skaidra izpratne par to, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstīšanu.
- ❖ **Vairāk kā puse skolēnu ir ieinteresēti un vēlas iesaistīties savā morālajā izaugsme.**
  - Aptuveni 1/4 skolēnu atzīst, ka jau kopš bērnības centās kļūt par labākiem cilvēkiem, pilnveidojot savu tikumisko raksturu, bet gandrīz 2/5 skolēnu no 6. un 8. klases iesaistījās savā morālajā izaugsme, **izvērtējot kādu savu iepriekšējo morālo rīcību**, kas viņus neapmierināja.
  - Aptuveni 1/5 skolēnu, galvenokārt no 6. un 8. klases, **nekad nebija domājuši** par tikumiskā rakstura attīstīšanas jautājumiem. Tāpēc ģimenē un skolā būtu jāturpina piedāvāt skolēniem iespējas mērķtiecīgi domāt par savu morālo izaugsmi.
- ❖ **Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme mērķtiecīgi ir jāatbalsta.**
  - Lai veicinātu savu morālo izaugsmi, skolēni labprāt **meklē atbalstu draugos** ar augstiem morāliem standartiem, viņi palīdz savas ģimenes locekļiem un iesaistās sporta/brīvdabas aktivitātēs skolā un ārpus tās. Tomēr viņiem **trūkst gan prasmju meklēt padomu pie uzticama pieaugušā**, gan pievilcīgu morālo referentu – cilvēku, kas ir morālās, tikumiskās izaugsmes piemēri.
  - Gandrīz pusei 6. un 8. klašu skolēnu nepieciešams īpašs atbalsts, lai veidotu apzinātu ieradumu **izvairīties no morāli graujošas vides tiešsaistē**. Jāsekmē skolēnu kultūras/mākslas un garīgās/religiskās pieredzes bagātināšana, kurā viņi varētu smelties tikumiskā rakstura attīstības iedvesmu.
- ❖ **Skolēni izjūt gandarījumu un atbalstu savai morālajai izaugsmei.**
  - Gandrīz 4/5 skolēnu iegūst **prieku vai lielu prieku** morālās izaugsmes procesā, un savus pūliņus, lai attīstītu tikumisko raksturu, vairāk kā 4/5 skolēnu vērtē samērā augstu.
  - Lielākā daļa skolēnu jūt atbalstu savai morālajai izaugsmei dažādās vidēs: vairāk kā 4/5 skolēnu jūt atbalstu ģimenē un draugu lokā, gandrīz 3/4 skolēnu – skolas vidē.

## Īss glosārijs

**Morālās vērtības:** Priekšstats, izpratne par morālajiem labumiem. Audzināšanas vadlīnijās Latvijas skolām minētās vērtības ir: dzīvība, cilvēka cieņa, brīvība, ģimene, laulība, darbs, daba, kultūra, latviešu valoda un Latvijas valsts. Vērtības ir pamats morālo ieradumu jeb tikumu veidošanai: tikumi atvieglo vērtību apliecināšanu un īstenošanu dzīvē.

**Tikums:** Labs morālais ieradums, kas balstās uz apgūtām un sev pieņemtām vērtībām un mudina cilvēku brīvi, dabiski un stingri stāties par morālo labumu un to īstenot jebkurā situācijā. Audzināšanas vadlīnijās minētie tikumi ir: atbildība, centība, drosmē, godīgums, gudrība, laipnība, līdzietība, mērenība, savaldība, solidaritāte, taisnīgums un tolerance.

**Morālais ieradums:** Brīvi un apzināti attīstīts un ar laiku nostiprināts jušanas, domāšanas un rīcības veids, kas atbilst morālajām vērtībām un izpaužas jebkurā situācijā. Morālajos ieradumos balstītās uzvedības īpašības: spontānums, stabilitāte, piemērotība, vieglums un prieks tās izpildē, pat ja tas prasa piepūli. Sinonīms: tikums.

**Temperaments:** Noturīgs iedzimto vai agrīnā bērnībā veidoto personības īpašību kopums. Cilvēks neizvēlas savu temperamentu, bet to var pārvaldīt, iegūstot morālos ieradumus. Cilvēka personību veido temperamenta un rakstura īpašību kopums.

**Morālais raksturs:** Morāli vērtējamo personības iezīmju kopums, ko veido cilvēka morālie ieradumi jeb tikumi (t. i., tas veidojas brīvi un apzināti visa mūža garumā). Šī ziņojuma ietvaros morālais raksturs un tikumiskais raksturs tiek lietoti kā sinonīmi. Cilvēki ar tikumisko raksturu ir principiāli un vadās pēc ētiskiem morāles principiem un vērtībām kā cieņa, taisnība, atbildība, mīlestība utt. Cilvēki ar tikumisko raksturu ir krietni, godīgi, izpalīdzīgi, centīgi, saprotoši, laipni, utt. Šie tikumi palīdz viņiem stabili rīkoties saskaņā ar saviem principiem ikdienā, arī neparedzētajās situācijās.

**Morālā izaugsme:** Process, caur kuru cilvēks nostiprina savas morālās vērtības un pieaug tikumos visa mūža garumā, tādējādi kļūstot par labāku cilvēku. Morālajā izaugsme mijiedarbojas četri aspekti: emocionālais – kognitīvais (emocionāla piesaiste un izpratne par iespēju augt tikumos un kā to darīt); lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsme (brīvi un apzināti vēlēties kļūt par labāku cilvēku); praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (praktizējot tikumus ikdienā) un morālā identitāte (izjustais gandarījums un atbalsts morālās izaugsmes procesā).

*Labs raksturs ietver sevī zināšanas par labo, tieksmi darīt labo un labu uzvedību – prāta, sirds un rīcības morālos ieradumus (Lickona, 1999, 78.lpp.<sup>2</sup>).*

## Satura rādītājs

PĒTĪJUMA 2. MĒRĪJUMA REZULTĀTU KOPSAVILKUMS.....	5
3. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI.....	10
6. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI.....	15
8. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI.....	21

<sup>2</sup> Lickona, T. (1999). Character education: Seven crucial issues [Rakstura izglītība: Septiņi būtiski jautājumi]. *Action in Teacher Education*, 20(4), 77–84. <https://doi.org/10.1080/01626620.1999.10462937>

# Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana: 2. mērījuma rezultāti

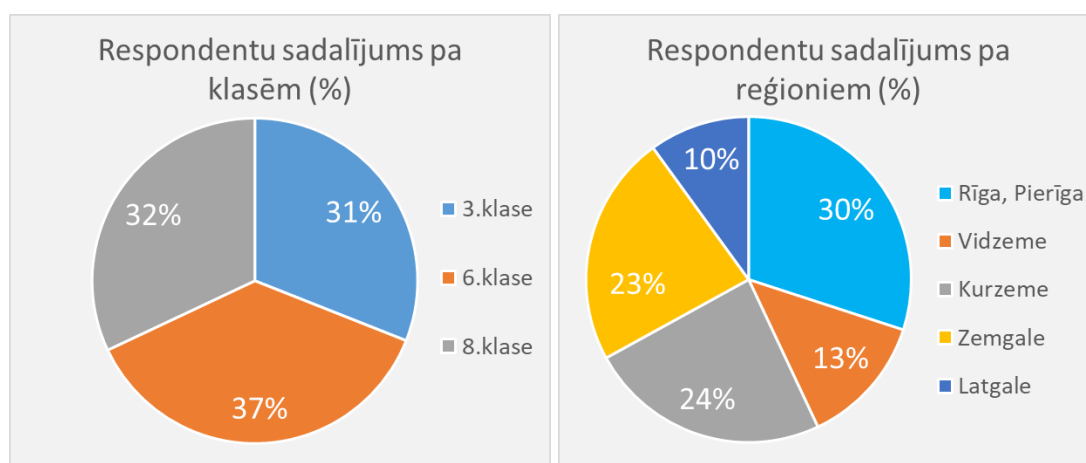
Populārzinātniskā ziņojuma 1. sadaļa (1/4)

## PĒTĪJUMA 2. MĒRĪJUMA REZULTĀTU KOPSAVILKUMS

**Pētījuma konteksts.** Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2023. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 3., 6. un 8. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 2. mērījums, kurā piedalījās 1451 skolēns no 54 skolu 97 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēts **pētījuma 2. mērījuma rezultātu kopsavilkums**.

### Par respondentiem

Pētījumā no 3. klases piedalījās 451 skolēns (31%), no 6. klases – 534 skolēni (37%) un no 8. klases – 466 skolēni (32%). 51% respondentu bija meitenes. Lielākā daļa respondentu bija no Rīgas un Pierīgas (30%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.



### SKOLĒNU MORĀLĀS IZAUGSMES STANDARTIZĒTIE RĀDĪTĀJI

Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A-izpratne), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B-lēmums), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (C-iesaistīšanās) un izjustais gandarījums un atbalsts šajā procesā (D-identitāte). Lai apkopotu visu klašu skolēnu anketēšanas rezultātus šajās četrās kategorijās, sākotnējie dati tika standartizēti 10 ballu skalā un sadalīti piecos līmeņos: ļoti augsts ( $Std\bar{x} = 9-10 / 85-100 \%$ ), augsts ( $Std\bar{x} = 7-8 / 65-84 \%$ ), vidējs ( $Std\bar{x} = 5-6 / 45-64 \%$ ), zems ( $Std\bar{x} = 3-4 / 25-44 \%$ ), ļoti zems ( $Std\bar{x} = 0-2 / 0-24 \%$ ).

6. un 8. klasei bija vienādas anketas, bet 3. klases anketa tika vienkāršota (mazāks jautājumu skaits un vienkāršāks formulējums), tāpēc nevar tieši salīdzināt rādītāju vērtības starp abām klašu grupām: (1) 3. klasi un (2) 6. un 8. klasi, bet var salīdzināt ranžēšanas kārtas vietu, ko katrs rādītājs ieņem katrā vecumgrupā.

### Standartizētie rādītāji

Ranžēšanas kārta	3. klase		6. klase		8. klase	
	Reālais rādītājs / min.-max.	Standartizētais rādītājs ( $Std\bar{x}$ )*	Reālais rādītājs / min.-max.	Standartizētais rādītājs ( $Std\bar{x}$ )	Reālais rādītājs / min.-max.	Standartizētais rādītājs ( $Std\bar{x}$ )
1.	A-Izpratne ( $\bar{x} = 0,92 / 0-1$ )	9,20 ↑	A-Izpratne ( $\bar{x} = 5,19 / 1-7$ )	6,98 =	A-Izpratne ( $\bar{x} = 5,18 / 1-7$ )	6,97 ↑
2.	C-Iesaistīšanās ( $\bar{x} = 0,82 / 0-1$ )	8,20 ↑	B-Lēmums ( $\bar{x} = 3,56 / 1-5$ )	6,40 ↑	B-Lēmums ( $\bar{x} = 3,65 / 1-5$ )	6,62 ↑
3.	B-Lēmums ( $\bar{x} = 3,41 / 1-4$ )	8,03 ↓	D-Identitāte ( $\bar{x} = 3,27 / 1-5$ )	5,67 ↓	D-Identitāte ( $\bar{x} = 3,15 / 1-5$ )	5,37 ↓
4.	D-Identitāte ( $\bar{x} = 2,47 / 1-3$ )	7,35 ↓	C-Iesaistīšanās ( $\bar{x} = 3,11 / 1-5$ )	5,27 ↓	C-Iesaistīšanās ( $\bar{x} = 3,00 / 1-5$ )	5,00 ↓
<b>Kopējais standartizētais rādītājs (<math>Std\bar{x}</math>)</b>		<b>8,20 ↑</b>		<b>6,08 ↑</b>		<b>5,99 ↓</b>

\* Bultiņas norāda uz dinamiku, salīdzinot ar 1. mērījumu

### A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, ir konstatēts, ka **izpratne par morālās attīstības procesu ir augstākais rādītājs** no četriem rādītājiem visās vecumgrupās. Lielākā daļa skolēnu labi izprot, ka tikumisko raksturu var attīstīt visa mūža garumā (tam piekrīt 95% 3. klašu skolēnu, 75% 6. klašu skolēnu un 75% 8. klašu skolēnu), ka priekam par savu morālo izaugsmi ir svarīga loma tikumiskā rakstura veidošanās procesā (tam piekrīt 94% 3. klašu skolēnu, 71% 6. klašu skolēnu un 70% 8. klašu skolēnu) un emociju kontrole ir morālās izaugsmes sastāvdaļa (tam piekrīt 91% 3. klašu skolēnu, 69% 6. klašu skolēnu un 71% 8. klašu skolēnu). Ir konstatēts, ka skolēnu **izpratne par praktizēšanas nepieciešamību, lai attīstītu tikumisko raksturu, ir viens no zemākajiem rādītājiem** visās vecumgrupās: 3.klašu skolēniem tas ir zemākais rādītājs, 6. un 8. klašu skolēniem tas ir otrais zemākais rādītājs. Ir vērojamas atšķirības starp vecumgrupām izpratnē par tikumiskā rakstura un brīvības kopsakarībām: 3. klašu skolēni visvairāk piekrīt tam, ka tikumiskais raksturs palīdz vieglāk, brīvāk rīkoties labi (tam piekrīt 95% skolēnu), savukārt 6. un 8. klašu skolēnu zemākais izpratnes rādītājs attiecas tieši uz zināšanām par to, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstību (tam piekrīt tikai 60% 6. klašu skolēnu un 61% 8. klašu skolēnu). Veicot skolēnu 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka kopumā **3. un 8. klašu skolēnu izpratne par morālo izaugsmi ir nedaudz uzlabojusies**, savukārt 6. klašu skolēnu izpratnes koprādītājs nav mainījies.

### B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, tika konstatēts, ka lēmuma briedums par iesaistīšanos savā morālajā izaugsmē ieņem otro vietu (6. un 8. klasē) vai trešo vietu (3. klasē) starp četriem morālās izaugsmes rādītājiem. **Vairākums skolēnu ir ieinteresēti un vēlās iesaistīties savā morālajā izaugsmē** (64% 3. klašu skolēnu, 61% 6. klašu skolēnu un 65% 8. klašu skolēnu). 6. un 8. klases skolēni iesaistās savā morālajā izaugsmē drīzāk pēc personīgas morālās atgriešanās (pēc kādas kļūdas vai neveiksmes) (37% 6. klašu skolēnu, 39% 8. klašu skolēnu) nekā kopš bērnības (respektīvi – 24% un 26%). Kā komentēja 6. klases skolniece: *“Man pašai bieži nepatika tas, kā es uzvedos (piem., dusmas, skaudība), tāpēc es tagad sevi pilnveidoju, lai tiktu no tām īpašībām vaļā un būtu laimīgāka ar sevi”*. Kāda 8. klases skolniece izteicās šādi: *“Sapratu, ka sāku kļūt pārāk nejauka un iedomīga. Tas ir egoistiski. Sāku ar to strādāt jau pirms vairākiem gadiem. Izglītoju sevi ar visādām psiholoģijas grāmatām, uzsāku meditāciju.”* Ļoti maz skolēnu nav interesēti savā morālajā izaugsmē (5% 3. klašu skolēnu, 10% 6. un 8. klašu skolēnu), bet samērā daudz skolēnu nekad vēl nebija domājuši par tikumiskā rakstura attīstīšanas jautājumiem (13% 3. klašu skolēnu, 21% 6. klašu skolēnu, 20% 8. klašu skolēnu), kā ilustrēts šajā 6. klases skolnieka komentārā: *“Jo pirms šīs anketas nebija sācis domāt, kā attīstīt savu morālo raksturu”*, kā arī 8. klases skolnieces komentārā *“Nekad*

*neviens par to ikdienā nerunā, un tāpēc man liekas, ka tas nav svarīgi*”. Veicot skolēnu 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka kopumā 6. un 8. klašu skolēnu morālās izaugsmes lēmuma briedums ir nedaudz paaugstinājies, savukārt 3. klašu skolēnu lēmuma brieduma koprādītājs ir pazeminājies.

### C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, atklājās, ka skolēnu praktiskās iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē ir zemākais rādītājs 6. un 8. klasē, bet 3. klasē tas ieņem otro vietu. Visās vecumgrupās visbiežāk izmantotās stratēģijas, lai veicinātu morālo izaugsmi, ir *tikšanās ar draugiem, kas sekmē izaugsmi*, un laba plānošana brīvā laika izmantošanā. Tomēr kopumā samērā daudz skolēnu nekad vai reti lūdz padomus par tikumiskā rakstura attīstīšanu (22% 3.klašu skolēnu, 57% 6.klašu skolēnu, 58% 8.klašu skolēnu), nekad vai reti interesējas par morālajām autoritātēm, t.i., cilvēkiem, kas ir morālās izaugsmes paraugi (23% 3.klašu skolēnu, 41% 6.klašu skolēnu, 45% 8.klašu skolēnu), nekad vai reti cenšas izvairīties no morāli graujošas vides tiešsaistē (19% 3.klašu skolēnu, 48% 6.klašu skolēnu, 50% 8.klašu skolēnu). Lielākā daļa skolēnu savai morālajai izaugsmei bieži vai ļoti bieži iesaistās ģimenes darbos, skolas aktivitātēs un sporta/brīvdabas aktivitātēs. Nedaudz zemākā līmenī ir iesaistīšanās brīvprātīgajā darbā, bet nekad vai reti iesaistās kultūras/mākslas aktivitātēs 27% 3. klašu skolēnu, 52% 6. un 8. klašu skolēnu. Visās vecuma grupās *garīgās/reliģiskās aktivitātes ir vismazāk izmantotas iespējas morālajā izaugsmē*: nekad vai reti tajās iesaistās 42% 3. klašu skolēnu, 64% 6. klašu skolēnu un 79% 8. klašu skolēnu. Izvērtējot savu pieredzi morālās izaugsmes procesā, 6. un 8. klases skolēni uzskata, ka viņu ieinteresētība un orientāciju uz mērķi ir diezgan stabila, bet viņiem ir ne tik veiksmīga pieredze grūtību pārvarēšanā un pastāvīgā tikumu praktizēšanā. Veicot skolēnu 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka kopumā 3. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās līmenis ir nedaudz paaugstinājies, savukārt 6. un 8. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās koprādītājs ir pazeminājies.

### D. SKOLĒNU MORĀLĀ IDENTITĀTE

Nemot vērā standartizēto rādītāju ranžēšanas rezultātus, ir konstatēts, ka skolēnu morālā identitāte ir zemākais rādītājs 3. klasē un otrais zemākais rādītājs 6. un 8. klasē, kaut gan savus centienus, lai attīstītu tikumisko raksturu, skolēni vērtē samērā augstu. Tikai 4% 3. klašu skolēnu, 10% 6. klašu skolēnu un 9% 8. klašu skolēnu uzskata, ka viņi neko nedara, lai pilnveidotu savu raksturu. Kopumā *liels skolēnu skaits iegūst prieku vai lielu prieku morālās izaugsmes procesā* (91% 3. klašu skolēnu un 72-73% 6. un 8. klašu skolēnu). Analizējot 6. un 8. klašu skolēnu izteikumus par to, kā viņi jūtas tikumiskā rakstura attīstīšanā, no vienas puses, ir konstatētas vairākas pozitīvas tendences: tiek minētas pozitīvas emocijas, kā, piemēram, 6. klases skolnieces komentārā *“Es jūtos ļoti labi, jo es redzu uzlabojumus un man patīk attīstīt morālo raksturu”*, un 8. klases skolnieces apgalvojumā *“Es jūtos labāk, jo man liekas, ka es esmu drusciņ pistrādājuši pie mana morālā rakstura”*; kā arī parādās centība grūtību/izaicinājumu pārvarēšanā: *“Pirmajās dienās ir grūtāk, bet ne tik ļoti, pēc vairākām dienām es to biežāk daru ar prieku”* (6. klases skolniece); *“Tas vienmēr viegli nenāk, bet ir tā vērts”* (8. klases skolniece). Bet, no otrās puses, parādās arī zināms motivācijas trūkums vājo zināšanu dēļ, piemēram, šajā 6. klases skolnieka komentārā: *“Es nekad neesmu mēģinājis attīstīt savu morālo raksturu, es pat nezinu kas tas ir”*, vai arī grūtību/izaicinājumu dēļ kā šajās 8. klases skolnieces pārdomās: *“Morālā rakstura attīstīšanā es jūtos diezgan slikti, jo apkārtējā vide, kurā es mēģinu attīstīties, mani smagi sāpina, tāpēc man morālā rakstura attīstīšana pašreiz nesagādā prieku”*. Visos vecumposmos lielāku atbalstu savai morālajai izaugsmei skolēni jūt ģimenē un draugu lokā. Daži skolēnu izteikumi, daloties ar piemēriem no savas dzīves, labi ilustrē šos kvantitatīvos rezultātus: *“Izstāstīju draugiem par savu mērķi rakstura attīstīšanā un viņi mani atbalstīja”* (8. klases skolnieces komentārs par draugu atbalstu); *“Ja es publikā daru kaut ko īsti ne tā, tad man vecāki aizrāda maigi un pastāsta, kāpēc un kā labāk darīt, lai to izlabotu/uzlabotu”* (6. klases skolnieces komentārs par ģimenes atbalstu); *“Es vienmēr varu izrunāties ar savu klases audzinātāju un viņa mani vienmēr uzklausa un dos gudru padomu”* (8. klases skolnieces komentārs par atbalstu skolas vidē). Veicot skolēnu 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts,

ka kopumā visu (3., 6. un 8.) klašu skolēnu morālās identitātes koprādītājs ir pazeminājies, kas var liecināt par morālās identitātes nestabilitāti, tendenci uz svārstīšanos un, iespējams, prasīguma pret sevi un citiem pieaugumu.

Kopumā ir jāatzīmē, ka **2.mērījuma rezultāti ir uzskatāmi par starprezultātiem**, jo tie ir iegūti pētījuma vidusposmā, kad vēl grūti spriest par skolēnu morālās izaugsmes vispārējo dinamiku, bet var izvirzīt hipotēzi, ka skolēnu izpratnes par morālo izaugsmi (A-izpratne) pilnveide var ietekmēt arī pārējos morālās izaugsmes aspektus (piem., vēlēšanos pilnveidot savu raksturu (B-lēmums), praktisko iesaistīšanos savā morālajā izaugsmē (C-iesaistīšanās) un izjusto gandarījumu un atbalstu šajā procesā (D-identitāte)): līdz ar izpratnes līmeņa paaugstināšanos, var pieaugt skolēnu apzinīgums un kritiskums morālās izaugsmes aspektu novērtēšanā, tādējādi izraisot šo aspektu rādītāju un koprādītāju pazemināšanos.

## ISS IESKATS PĒTĪJUMA METODOLOĢIJĀ

**Pētījuma datu vākšanai** tika izmantota **teorētiski pamatota un praksē validēta anketa**, kurā iekļautas četras morālās izaugsmes komponentes: A – izpratne par morālo izaugsmi (*Character Growth Understanding and Mindset Scale* adaptēts no Dweck, 2000<sup>3</sup>); B – morālās izaugsmes lēmuma nobriedums jeb attieksme pret tikumiskā rakstura attīstīšanu (balstīts uz identitātes statusa teoriju pēc Marcia, 2002<sup>4</sup>); C – morālā izaugsme dzīves darbībā jeb praktiskā iesaistīšanās (*Virtue Grit Scale*, adaptēts no Duckworth, 2016<sup>5</sup>; un *Brief Moral Resilience Scale*, adaptēts no Smith et al., 2008<sup>6</sup>); D – morālā identitāte (balstīts uz sagaidāmās vērtības motivācijas teoriju pēc Vroom, 1964<sup>7</sup>). Anketā tika iekļauti gan slēgtie jautājumi kvantitatīvo datu iegūšanai, gan atvērtie jautājumi kvalitatīvo datu iegūšanai. Anketa, kas izstrādāta angļu valodā 2018. gadā, tika tulkota latviešu valodā, pielāgota atbilstošajam vecumposmam, izmantojot atbilstošu leksiku. 1. mērījuma datu vākšana notika gan papīra formātā, gan tiešsaistē 2022. gada pavasarī sadarbībā ar 63 skolu 122 klašu audzinātājiem visos Latvijas reģionos. Kopumā tika saņemtas 1983 skolēnu anketas.

### 2022. gada pētījuma dalībnieki (1.mērījums)

	2. klase	5. klase	7. klase	Kopā
Aizpildīto anketu skaits	518	644	821	1983
Klašu skaits	32	39	51	122
Skolu skaits	21	31	37	63
Vidējais bērnu skaits klasē	≈16	≈16	≈16	≈16

2. mērījuma datu vākšana notika gan papīra formātā, gan tiešsaistē 2023. gada pavasarī sadarbībā ar 54 skolu 97 klašu audzinātājiem visos Latvijas reģionos. Kopumā tika saņemta 1451 skolēnu anketa.

### 2023. gada pētījuma dalībnieki (2.mērījums)

	3. klase	6. klase	8. klase	Kopā
Aizpildīto anketu skaits	451	534	466	1451
Klašu skaits	27	33	37	97
Skolu skaits	18	27	29	54
Vidējais bērnu skaits klasē	≈17	≈16	≈13	≈15

<sup>3</sup> Dweck, C. S. (2000). *Self-theories: Their role in motivation, personality, and development*. Psychology Press.

<sup>4</sup> Marcia, J. E. (2002). Adolescence, identity, and the Bernadone family. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(3), 199-209. [https://doi.org/10.1207/S1532706XID0203\\_01](https://doi.org/10.1207/S1532706XID0203_01)

<sup>5</sup> Duckworth, A. (2016). *Grit scale*. <https://angeladuckworth.com/grit-scale/>

<sup>6</sup> Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International journal of behavioral medicine*, 15(3), 194–200. <https://doi.org/10.1080/10705500802222972>

<sup>7</sup> Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. Wiley.

**Pētījuma ticamība un reprezentativitāte.** Ņemot vērā, ka 2022./2023. mācību gadā **592** Latvijas vispārizglītojošajās izglītības iestādēs (izņemot speciālās izglītības iestādes) (IZM, 2022<sup>8</sup>), kas īstenoja vispārējās pamata un vidējās izglītības programmas, 3. klasē ir mācījušies 19693 skolēni, 6. klasē – 18130 skolēni un 8. klasē - 20587 skolēni (IZM, 2022<sup>9</sup>), 2. mērījumā tika iegūta reprezentatīva skolēnu izlase (N=1451), kas ļauj vispārināt rezultātus ar **3%** kļūdu. Pētījums arī ir reprezentatīvs visos vecumos (ar šādu % kļūdu): 3. klasē (**5%**), 6. klasē (**4%**) un 8. klasē (**4%**).

Anketas jautājumu iekšējā saskaņotība un iegūto datu ticamība tika pārbaudīta, izmantojot Kronbaha alfa testu. Kopumā **anketas jautājumu iekšējās saskaņotības un datu ticamības līmenis ir labs** ( $\alpha=0,830$ ) ar šādām atšķirībām vecumos: 3. klasē  $\alpha=0,780$ ; 6. klasē  $\alpha=0,855$ ; 8. klasē  $\alpha=0,854$ .

**Kvantitatīvo datu apstrāde un analīze** tika veikta MS Excel un SPSS vidē, izmantojot aprakstošo statistiku (absolūtos lielumus un procentuālās frekvences, centrālās tendences rādītājus (vidējo aritmētisko un modu), un dispersijas rādītājus (standartnovirzi)). Kvalitatīvie dati (skolēnu izteikumi) tika izmantoti kā papildmateriāls, kas ilustrē galvenās tendences respondentu atbildēs. Tika izanalizēti 6. klašu skolēnu 928 izteikumi (6911 vārdi) un 8. klašu skolēnu 559 izteikumi (4645 vārdi).

---

<sup>8</sup> IZM. (2022). *Vispārizglītojošo dienas skolu skaits*. Valsts izglītības informācijas sistēma.

<https://www.viis.gov.lv/dati/visparizglitajosodienas-skolu-skaitis>

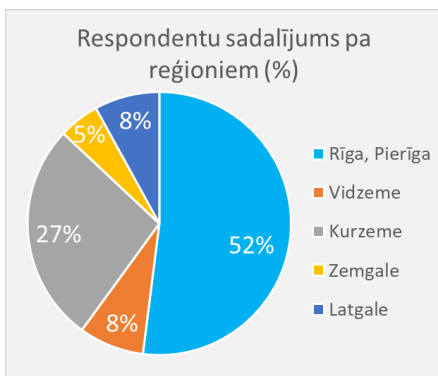
<sup>9</sup> IZM. (2022). *Izglītojamo skaita sadalījums pa klasēm vispārizglītojošajās dienas apmācības programmās 2022./2023.m.g. (bez speciālajām skolām un klasēm)*. Valsts izglītības informācijas sistēma. <https://www.viis.gov.lv/dati/izglitajamoskaita-sadalijums-pa-klasem-visparizglitajosajadienas-apmacibas-programmas>

# Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana: 2. mērījuma rezultāti

Populārzinātniskā ziņojuma 2. sadaļa (2/4)

## 3. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI

**Pētījuma konteksts:** Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2023. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 3., 6. un 8. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 2. mērījums, kurā piedalījās 1451 skolēns no 54 skolu 97 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēti **3. klašu skolēnu anketēšanas rezultāti**.



### Par respondentiem

Pētījumā piedalījās 451 3. klases skolēns no 18 skolu 27 klasēm (vidēji ≈ 17 skolēni klasē), 242 zēni (54%), 209 meitenes (46%). Pārsvārā respondenti bija 9-10 gadus veci (96%). Vairākums respondentu bija no Rīgas un Pierīgas (52%) un no Kurzemes (27%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.

*Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (C) un izjustais gandarījums un atbalsts (D).*

### A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Skolēnu izpratnes līmenis tika izvērtēts no 0 līdz 1 sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes komponentes (gandarījums, praktizēšana, zināšanas, emocijas, brīvība un mērķtiecība).

**3. klašu skolēnu izpratnes vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 0,92 no max. 1**

Apgalvojumi	Procenti (%)	Vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ )
PRIEKŠ, DAROT LABUS DARBUS, VEICINA LABA RAKSTURA ATTĪSTĪBU	6% nepiekrītu, 94% piekrītu	0,94
LAI ATTĪSTĪTU LABU RAKSTURU, MAN IR JĀTRENĒJAS, JĀĀTKĀRTO NOTEIKTAS DARBĪBAS	17% nepiekrītu, 83% piekrītu	0,83
JĀ ES MĀCĪŠOS, KĀ PAREIZI RĪKOTIES, TAD MANS RAKSTURS KĻŪS LABĀKS	9% nepiekrītu, 91% piekrītu	0,91
JĀ ES CENTĪŠOS KONTROLĒT SAVAS EMOCIJAS, TAD MANS RAKSTURS KĻŪS LABĀKS	9% nepiekrītu, 91% piekrītu	0,91
JĀ ATTĪSTĪŠU LABU RAKSTURU, TAD MAN BŪS VIEGLĀK DARĪT LABUS DARBUS	5% nepiekrītu, 95% piekrītu	0,95
ES VARU ATTĪSTĪT LABU RAKSTURU VISAS SAVAS DŽĪVES GARUMĀ	5% nepiekrītu, 95% piekrītu	0,95

■ nepiekrītu ■ piekrītu 0 1

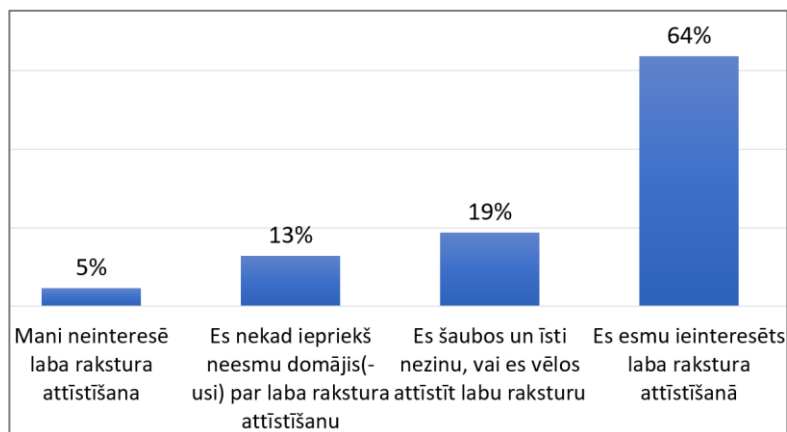
Kopumā 3. klašu skolēnu izpratne par tikumiskās attīstības procesu ir ļoti laba ( $\bar{x} = 0,92$  no max. 1). Viszemākais izpratnes līmenis attiecas uz praktizēšanas nepieciešamību, lai uzlabotu raksturu ( $\bar{x} = 0,83$ ). Visaugstākais līmenis attiecas uz izpratni, ka labs raksturs palīdz vieglāk rīkoties labi ( $\bar{x} = 0,95$ ) un labu raksturu var attīstīt visa mūža garumā ( $\bar{x} = 0,95$ ). Teicamā līmenī ir arī izpratne par prieka svarīgo lomu laba rakstura veidošanās procesā ( $\bar{x} = 0,94$ ).

## B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Skolēnu attieksme pret tikumiskā rakstura attīstīšanu tika izvērtēta četros brieduma līmeņos.

### 3. klašu skolēnu attieksmes vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,41 no max. 4

Apmēram 2/3 skolēnu (64%) izvēlējās variantu "Es esmu ieinteresēts laba rakstura attīstīšanā". Tikai 5% nav ieinteresēti, bet 13% nekad nebija iepriekš domājuši par laba rakstura veidošanos un 19% šaubījās par iesaistīšanos laba rakstura attīstīšanā.

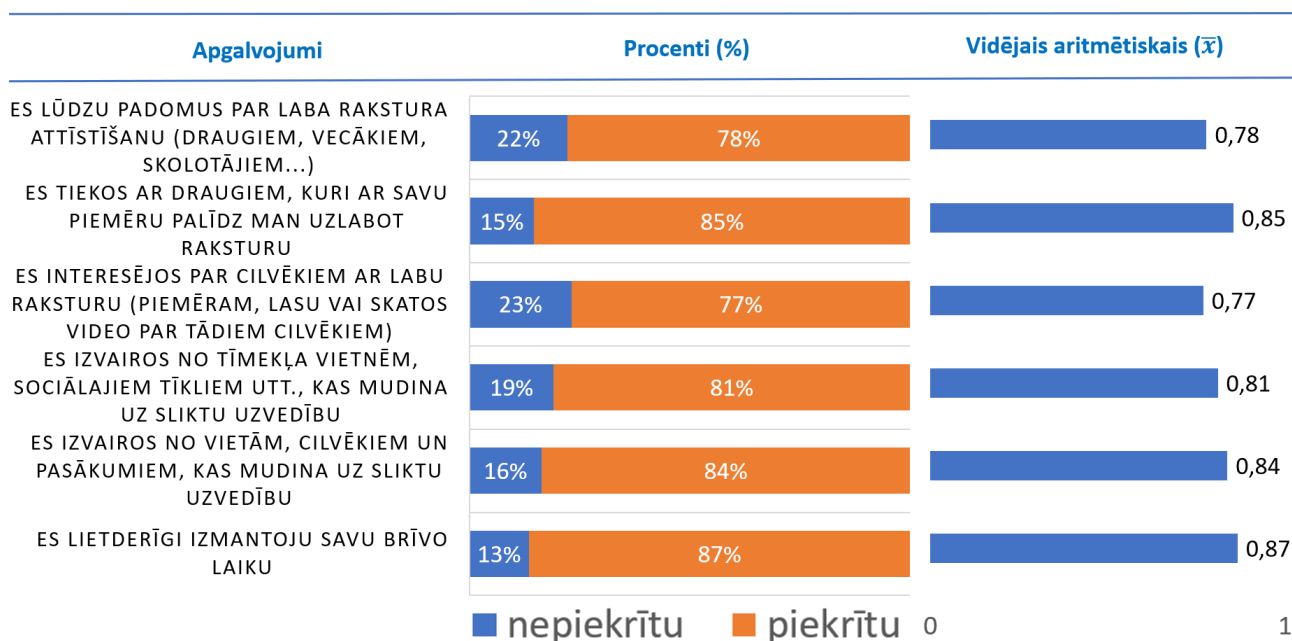


## C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

### C1. PLĀNS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANAI

Skolēnu plāni praktiskai iesaistei savā morālajā izaugsmē tika izvērtēti no 0 līdz 1 sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes stratēģijas (padomu meklēšana, draugu palīdzība, morālo paraugu sekošana, izvairīšanās no kaitīgām vidēm un mērķtiecīga brīvā laika izmantošana).

### 3. klašu skolēnu iesaistīšanās stratēģijas vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 0,82 no max. 1



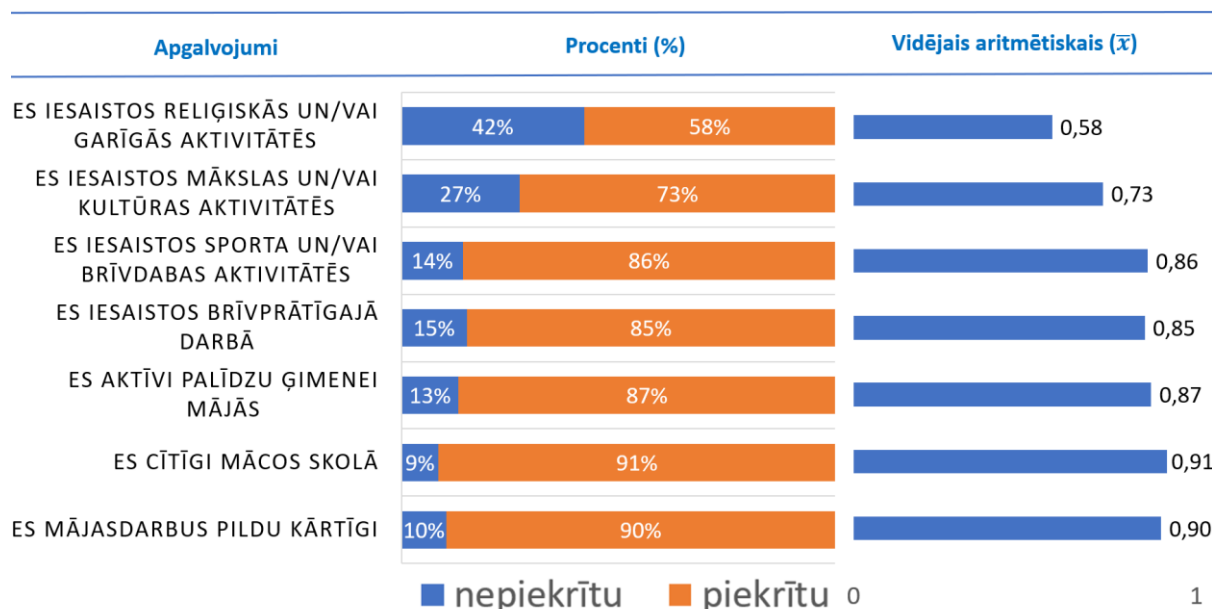
Attiecībā uz tikumiskā rakstura attīstīšanas rīcības plāniem, kopumā 3. klašu skolēni pozicionē sevi pietiekami labi ( $\bar{x} = 0,82$  no max. 1). Augstākais rādītājs attiecas uz tikšanos ar draugiem, kas sekmē

izaugsmi ( $\bar{x} = 0,85$ ). Skolēni viszemāk novērtēja savu ieinteresētību par morālajām autoritātēm ( $\bar{x} = 0,77$ ).

## C2. AKTIVITĀTES, KAS PALĪDZ ATTĪSTĪT TIKUMISKO RAKSTURU

Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē tika izvērtēta no 0 līdz 1 septiņos rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās morālā izaugsme var notikt.

### 3. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 0,81 no max. 1



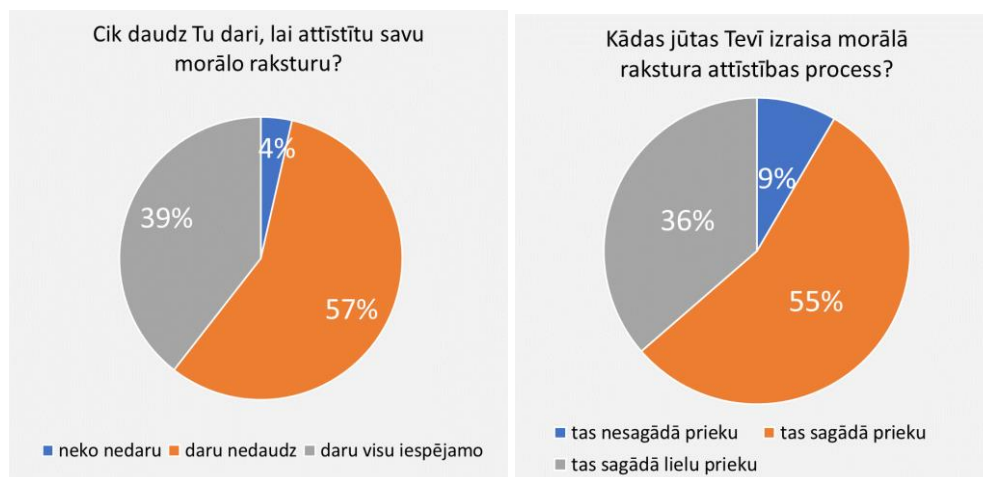
Kas attiecas uz aktivitātēm, kurās 3. klašu skolēni iesaistās un kas varētu palīdzēt iegūt labu raksturu, kopumā iesaistīšanās tika vērtēta diezgan labi ( $\bar{x} = 0,81$  no max. 1), bet **starp rādītājiem ir lielas svārstības**. Skolēni visaktīvāk iesaistās mācību procesā skolā ( $\bar{x} = 0,91$ ) un mājās ( $\bar{x} = 0,90$ ). Skolēni būtiski mazāk iesaistās mākslas un kultūras aktivitātēs ( $\bar{x} = 0,73$ ; 27% respondentu apzīmēja, ka neiesaistās tajās). Viszemākais rādītājs attiecas uz iesaistīšanos reliģiskajās un garīgajās aktivitātēs ( $\bar{x} = 0,58$ ; 42% respondentu apzīmēja, ka neiesaistās tajās).

## D. GANDARĪJUMS UN ATGRIEZENISKĀ SAITE PAR SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

### D1. PERSONISKĀ ATZĪŠANA UN MOTIVĀCIJA

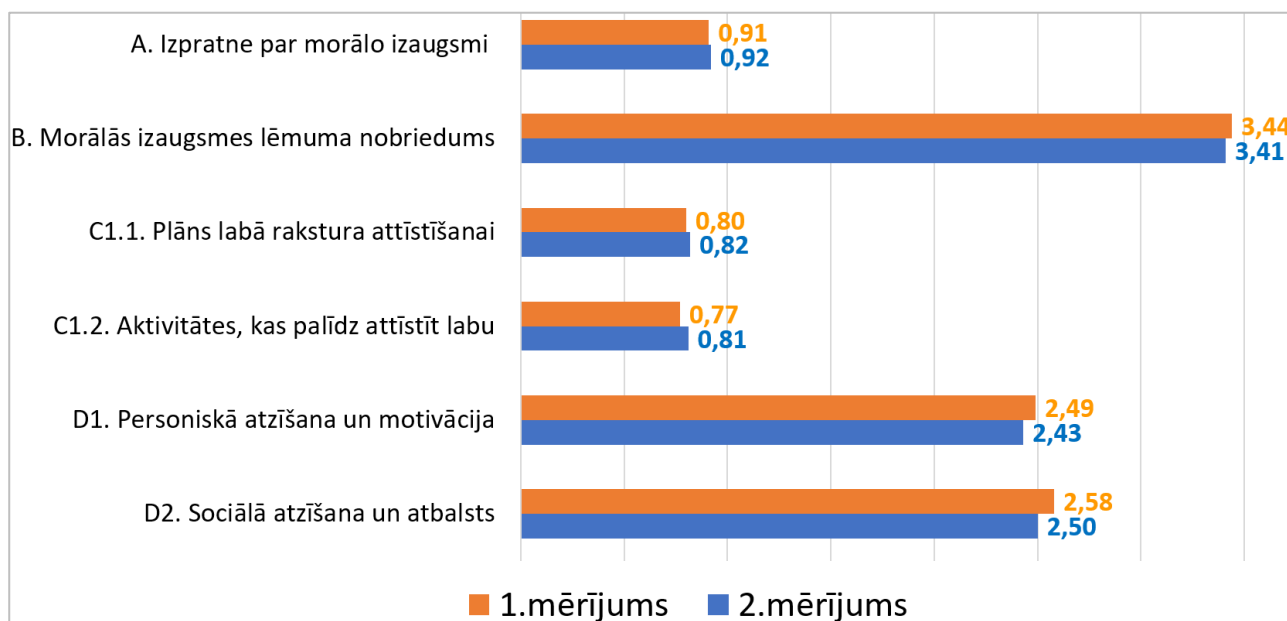
Skolēnu personiskais skatījums uz savu morālo izaugsmi tika izvērtēts trīs ballu skalā, pamatojoties uz viņu iesaistīšanās un gandarījuma pašvērtējumu.

### 3. klašu skolēnu personiskā pašvērtējuma vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 2,43 no max. 3





### 3. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 1. UN 2. MĒRĪJUMA REZULTĀTU SALĪDZINĀJUMS



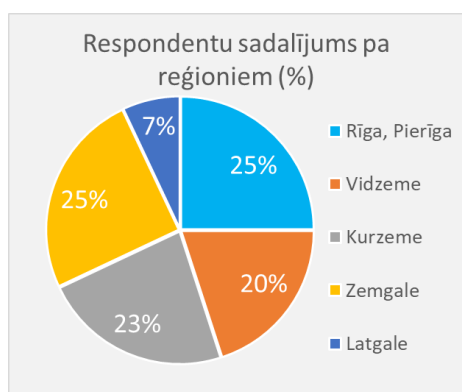
Veicot 3. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka pozitīvā dinamika ir vērojama A un C morālās izaugsmes aspektu rādītājos, kas liecina par to, ka ir pilnveidojusies izpratne par morālo izaugsmi un uzlabojusies skolēnu praktiskā iesaistīšanās, t.i., tikumiskā rakstura attīstīšana dzīves darbībā. Savukārt, negatīvā dinamika ir vērojama B un D morālās izaugsmes aspektu rādītājos, kas varētu liecināt par lēmuma pieņemšanas un morālās identitātes nestabilitāti, tendenci uz svārstīšanos un, iespējams, prasīguma pret sevi un citiem pieaugumu.

# Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana: 2. mērījuma rezultāti

Populārzinātniskā ziņojuma 3. sadaļa (3/4)

## 6. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI

**Pētījuma konteksts.** Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2023. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 3., 6. un 8. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 2. mērījums, kurā piedalījās 1451 skolēns no 54 skolu 97 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēti **6. klašu skolēnu anketēšanas rezultāti**.



### Par respondentiem

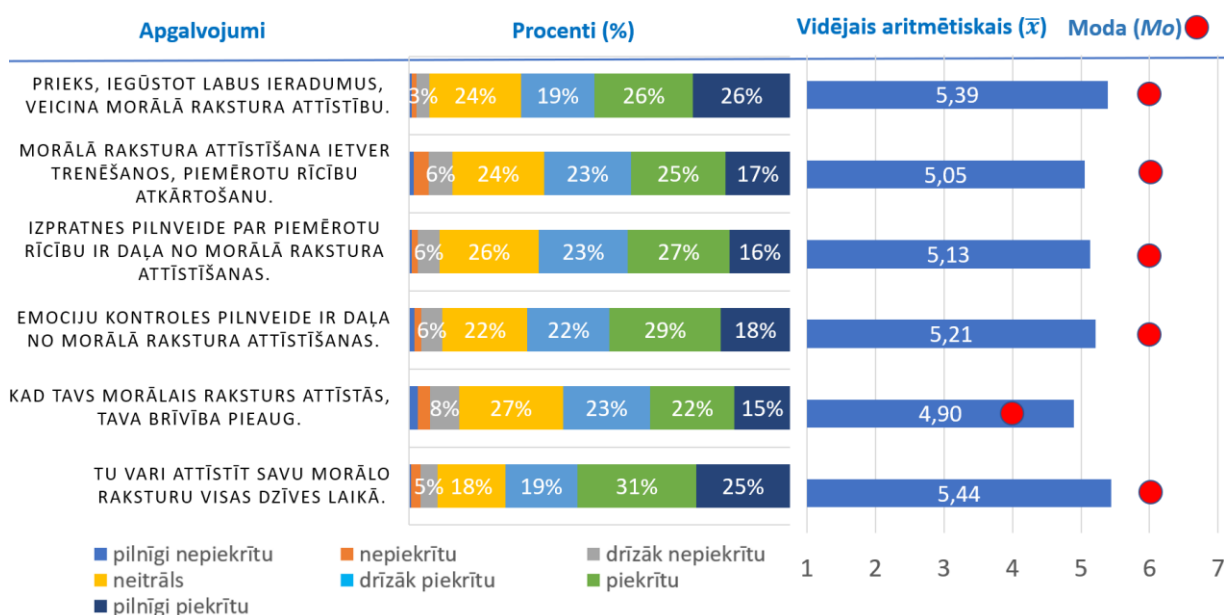
Pētījumā piedalījās 534 6. klašu skolēni no 27 skolu 33 klasēm (vidēji ≈ 16 skolēni klasē), t.sk. 279 meitenes (52%) un 255 zēni (48%). Zēnu un meiteņu skaits ir samērā līdzsvarots. Pārsvārā respondenti bija 12-13 gadus veci (96%). Vairākums respondentu bija no Rīgas un Pierīgas (25%) un no Zemgales (25%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.

Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē (C) un izjustais gandarījums un atbalsts (D).

### A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Skolēnu izpratnes līmenis tika izvērtēts septiņu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes komponentes (gandarījums, praktizēšana, zināšanas, emocijas, brīvība un mērķtiecība).

**6. klašu skolēnu izpratnes vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 5,19 no max. 7**



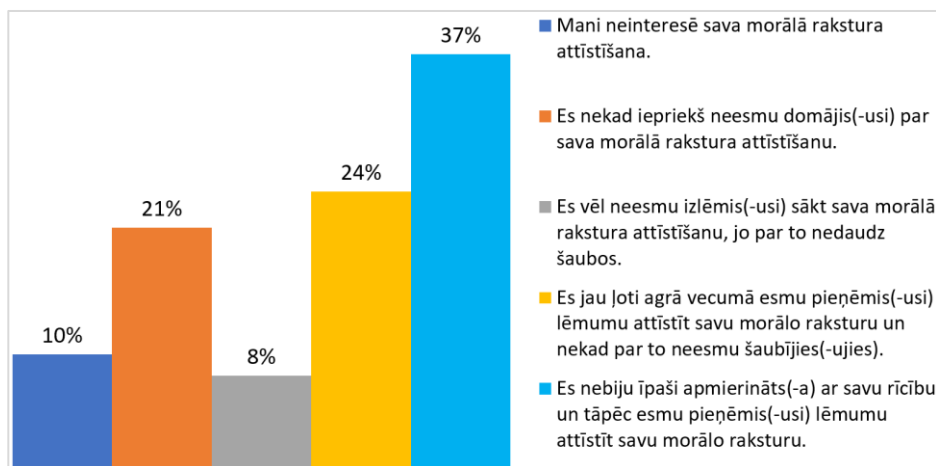
Kopumā 6. klašu skolēnu izpratne par tikumiskā rakstura attīstības procesu ir samērā laba ( $\bar{x} = 5,19$  no max. 7). Viszemākais izpratnes līmenis attiecas uz izpratni par to, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstību ( $Mo = 4$ ,  $\bar{x} = 4,90$ ). Vislabākā izpratne attiecas uz iespēju pilnveidot raksturu visas dzīves laikā ( $Mo = 6$ ,  $\bar{x} = 5,44$ ). Visvairāk skolēnu piekrita tam, ka var attīstīt raksturu visu mūžu (75%,  $Mo = 6$ ), ka prieks veicina tikumiskā rakstura attīstību (71%,  $Mo = 6$ ) un ka emociju kontrole ir daļa no rakstura attīstīšanas (69%,  $Mo = 6$ ).

## B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Skolēnu lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsme tika izvērtēts piecos brieduma līmeņos.

### 6. klašu skolēnu attieksmes vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,56 no max. 5

Gandrīz 2/5 skolēnu (37%) izvēlējās variantu "Es nebiju apmierināts(-a) ar savu uzvedību un tāpēc esmu pieņēmis(-usi) lēmumu attīstīt savu morālo raksturu" (skolnieces komentārs: "Man pašai bieži nepatika tas, kā es uzvedos (piem., dusmas, skaudība), tāpēc es tagad sevi pilnveidoju, lai tiktu



no tām īpašībām vaļā un būtu laimīgāka ar sevi"). Gandrīz 1/4 respondentu (24%) uzskata, ka sen jau ir centušies kļūt par labākiem cilvēkiem (skolnieces komentārs: "Vecāki sāka mācīt man morālo raksturu diezgan agrī"). Apmēram 1/5 skolēnu (21%) izvēlējās variantu "Es nekad iepriekš neesmu domājis(-usi) par sava morālā rakstura attīstīšanu" (skolnieka komentārs: "Jo pirms šīs anketas nebiju sācis domāt, kā attīstīt savu morālo raksturu"). Tikai 10% skolēnu deva priekšroku variantam "Mani neinteresē sava morālā rakstura attīstīšana" (skolnieka komentārs: "Mani neinteresē morālais raksturs, jo tas samazina brīvību"), bet 8% šaubījās, vai ir/nav jāiesaistās tikumiskā rakstura attīstīšanā (skolnieces komentārs: "Jo esmu pieradusi pie sava rakstura un šaubos, vai varēšu to mainīt").

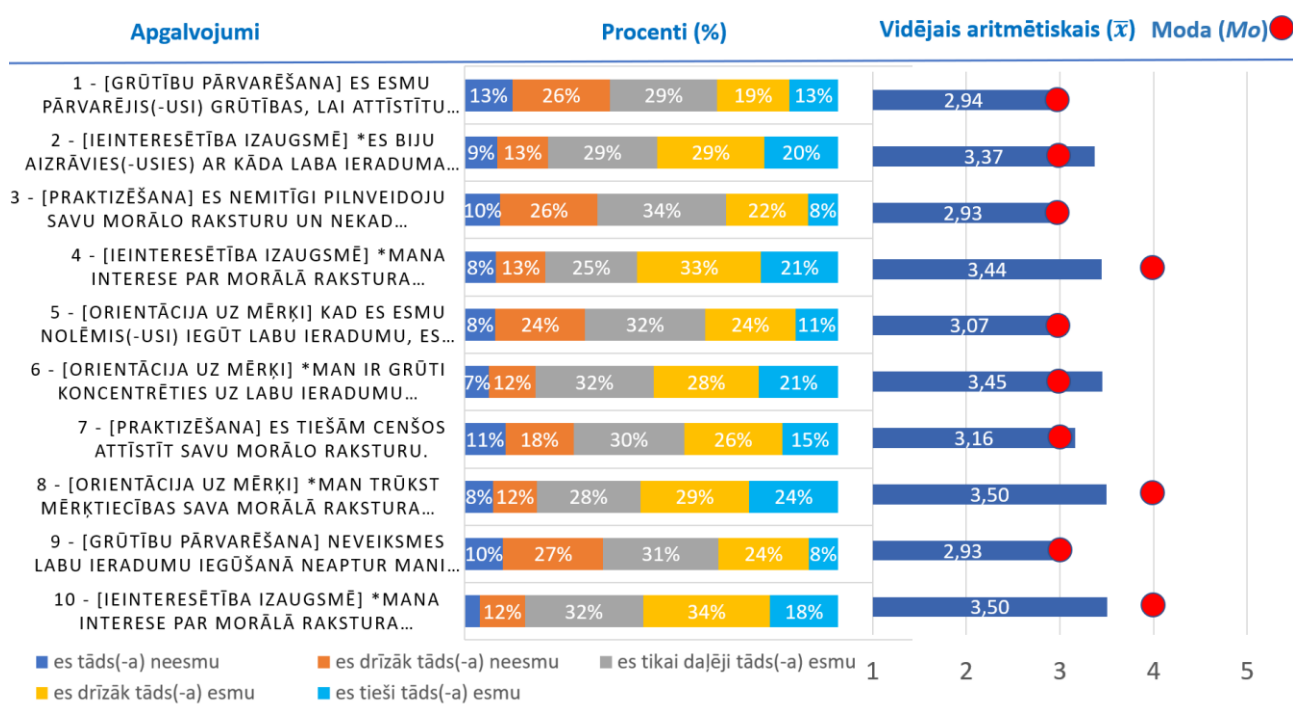
## C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

### C1. PIEREDZE TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

Skolēnu praktiskā pieredze morālajā izaugsme tika izvērtēti piecu ballu skalā desmit veiksmīgās pieredzes rādītājos, kas norāda uz viņu ieinteresētības stabilitāti, attieksmi grūtību pārvarēšanā, orientāciju uz mērķi un praktizēšanas intensitāti.

### 6. klašu skolēnu pieredzes koriģētais vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,23 no max. 5

Kopumā respondentiem bija diezgan neitrāla pieredze tikumiskā rakstura attīstībā ( $\bar{x} = 3,23$ , trim rādītājiem  $Mo = 4$ , pārējiem  $Mo = 3$ ), ņemot vērā, ka 3 = "es tikai daļēji tāds(-a) esmu". Visaugstākie rādītāji bija saistīti ar respondentu ieinteresētību savā morālajā izaugsme (Nr. 2 un īpaši Nr. 4 un Nr. 10) un orientāciju uz mērķi (īpaši Nr. 6 un īpaši Nr. 8). Viszemākie rādītāji ir saistīti ar grūtību pārvarēšanu (Nr. 1 un 9) un ar pastāvīgu praktizēšanu (Nr. 3).



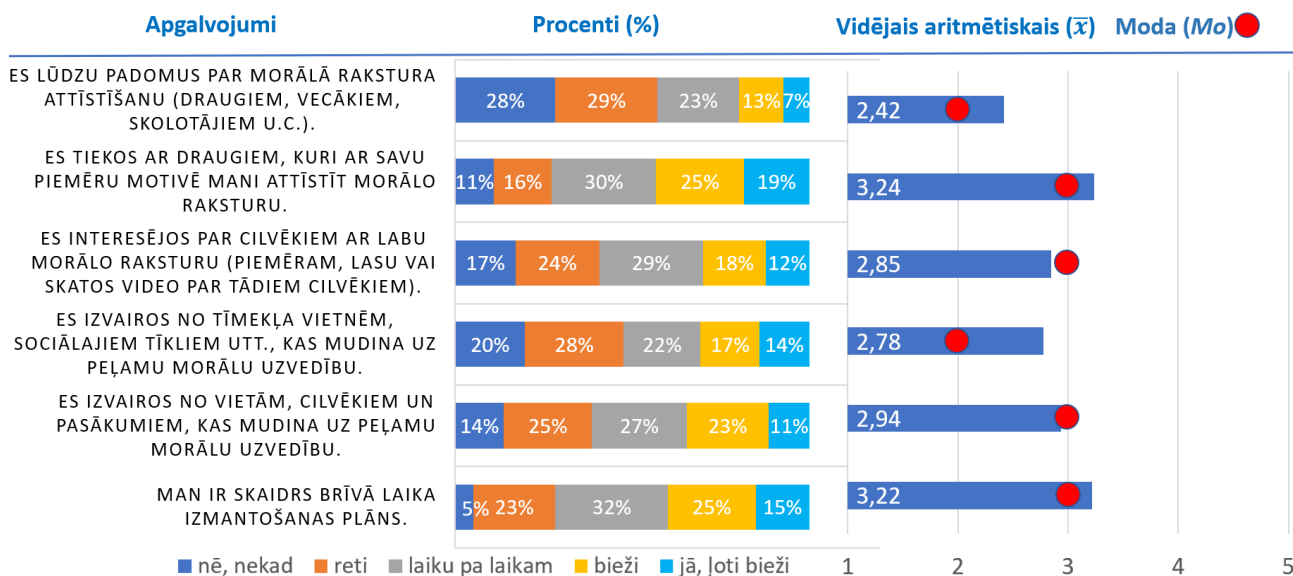
Piezīme. Rādītāji, kas apzīmēti ar \*, bija apgriezti. Attēlā tiek atspoguļoti korigētie dati.

## C2. IESAISTĪŠANĀS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

### C2.1. PLĀNS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANAI

Skolēnu plāni praktiskai iesaistei savā morālajā izaugsmē tika izvērtēti piecu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes stratēģijas (padomu meklēšana, draugu palīdzība, sekošana morālajiem paraugiem, izvairīšanās no kaitīgām vidēm un mērķtiecīga brīvā laika izmantošana).

**6. klašu skolēnu iesaistīšanās stratēģijas vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 2,91 no max. 5**

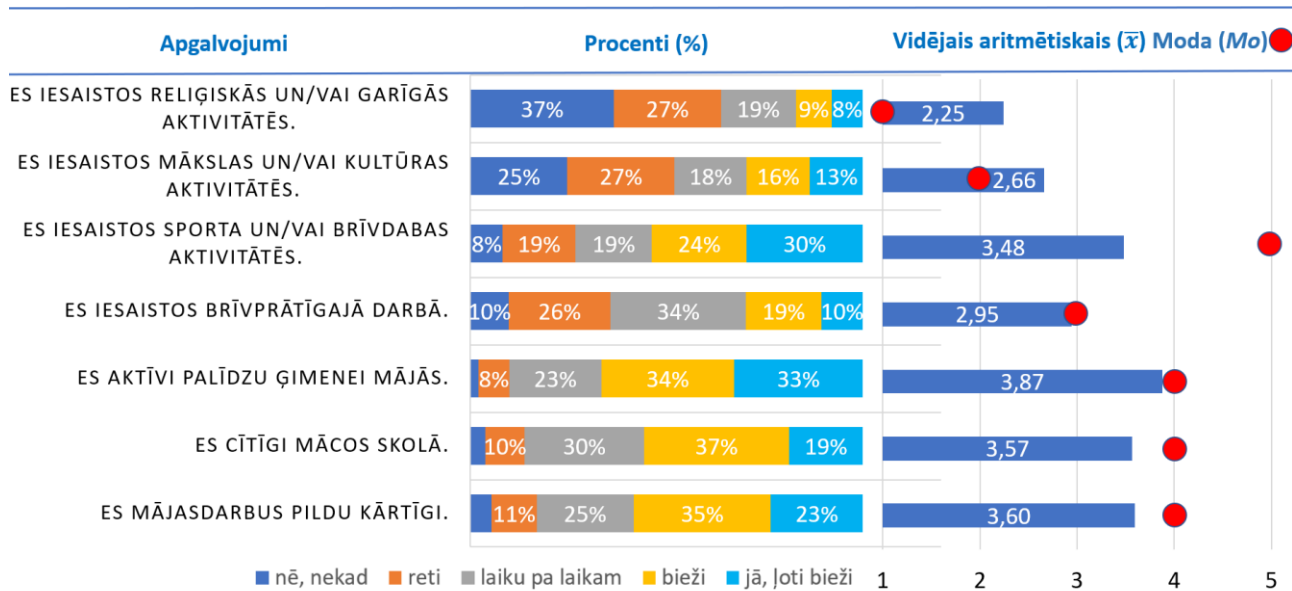


Attiecībā uz tikumiskā rakstura attīstīšanas rīcības plāniem, kopumā skolēni pozicionē sevi nedaudz zem vidējā ( $\bar{x} = 2,91$  no max. 5). Augstākie rādītāji ir brīvā laika plānošanai ( $Mo = 3$ ,  $\bar{x} = 3,22$ ) un komunikācijai ar draugiem, kuri sekmē morālo izaugsmi ( $Mo = 3$ ,  $\bar{x} = 3,24$ ). 6. klašu skolēni reti lūdz padomu šajā jomā ( $Mo = 2$ ,  $\bar{x} = 2,42$ ), viņi arī pievērš salīdzinoši maz uzmanības, lai izvairītos no morāli neieteicamām tīmekļa vietnēm ( $Mo = 2$ ,  $\bar{x} = 2,78$ ) un arī salīdzinoši maz interesējas par morālajām autoritātēm ( $Mo = 3$ ,  $\bar{x} = 2,85$ ).

## C2.2. AKTIVITĀTES, KAS PALĪDZ ATTĪSTĪT TIKUMISKO RAKSTURU

Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme tika izvērtēta piecu ballu skalā septiņos rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās morālā izaugsme var notikt.

**6. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,20 no max. 5**



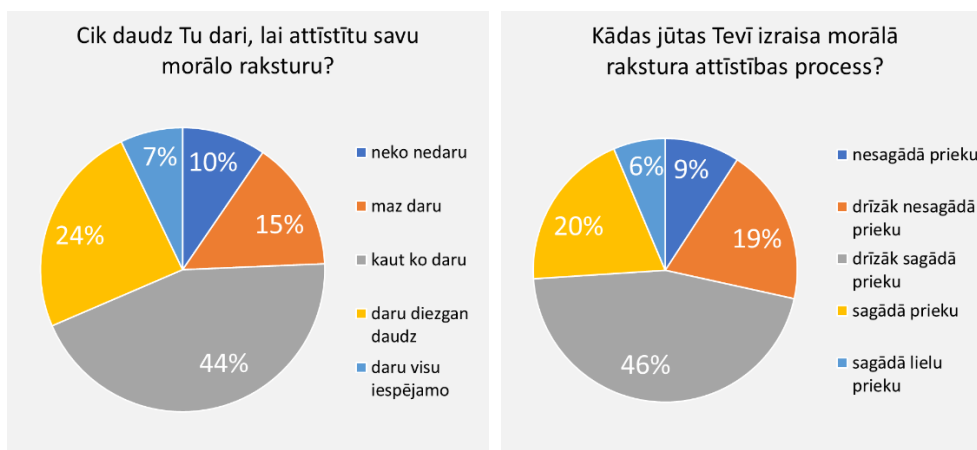
Kas attiecas uz aktivitātēm, kurās 6. klašu skolēni iesaistās, un kas varētu palīdzēt iegūt labus morālos ieradumus, kopumā iesaistīšanās tikumiskā rakstura attīstīšanā ir vidējā līmenī ( $\bar{x}$  = 3,20 no max. 5), bet **starp rādītājiem ir lielas svārstības**. Jaunieši visaktīvāk iesaistās ģimenes dzīvē, palīdzot mājās ( $Mo$  = 4,  $\bar{x}$  = 3,87), kārtīgi pilda mājas darbus ( $Mo$  = 4,  $\bar{x}$  = 3,60), cītīgi mācās skolā ( $Mo$  = 4,  $\bar{x}$  = 3,57) un piedalās sporta un brīvdabas aktivitātēs ( $Mo$  = 5,  $\bar{x}$  = 3,48), bet ievērojami mazāk viņi iesaistās brīvprātīgajā darbā ( $Mo$  = 3,  $\bar{x}$  = 2,95), un vēl mazāk mākslas un kultūras aktivitātēs ( $Mo$  = 2,  $\bar{x}$  = 2,66 no max. 5, jo 52% respondentu reti vai nekad neiesaistās tajās). Viszemākais rādītājs attiecas uz iesaistīšanos reliģiskajās un garīgajās aktivitātēs ( $Mo$  = 1,  $\bar{x}$  = 2,25 no max. 5; 37% respondentu nekad neiesaistās un 27% - reti iesaistās).

## D. GANDARĪJUMS UN ATGRIEZENISKĀ SAITE PAR SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

### D1. PERSONISKĀ ATZĪŠANA UN MOTIVĀCIJA

Skolēnu personiskais skatījums uz savu morālo izaugsmi tika izvērtēts piecu ballu skalā divos rādītājos, pamatojoties uz viņu iesaistīšanās un gandarījuma pašvērtējumu.

**6. klašu skolēnu personiskā pašvērtējuma vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,06 no max. 5**

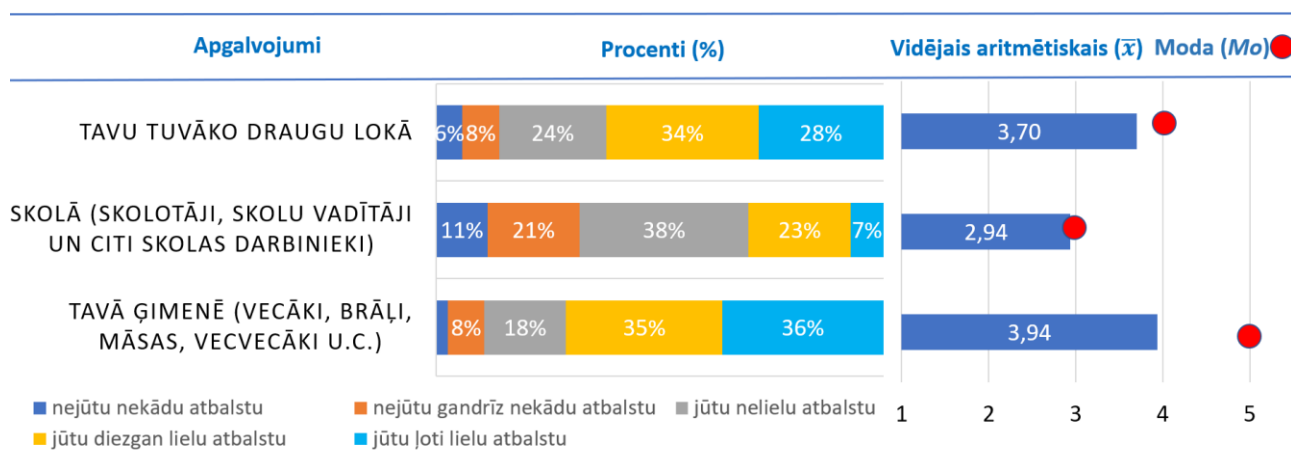


31% skolēnu uzskata, ka dara diezgan daudz vai dara visu iespējamo, lai attīstītu tikumisko raksturu. Bet 25% dara maz vai neko nedara šajā jomā. Visvairāk skolēnu (44%,  $Mo = 3$ ) uzskata, ka kaut ko dara, lai attīstītu savu tikumisko raksturu. Arī 46% skolēnu ( $Mo = 3$ ) drīzāk iegūst prieku un vēl 26% iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā, kamēr 28% skolēnu morālās izaugsmes process nesagādā vai drīzāk nesagādā prieku. Analizējot skolēnu izteikumus par to, kā viņi jūtas tikumiskā rakstura attīstīšanā, ir konstatētas vairākas tendences: motivācijas trūkums (skolnieka komentārs: “*Es nekad neesmu mēģinājis attīstīt savu morālo raksturu, es pat nezinu kas tas ir*”), emociju/attieksmes trūkums (skolnieka komentārs: “*Man pa lielam nav nekādu sajūtu*”), pozitīvas attieksmes/emociju klātbūtne (skolnieces komentārs: “*Es jūtos ļoti labi, jo es redzu uzlabojumus un man patīk attīstīt morālo raksturu*”), grūtību/izaicinājumu klātbūtne (skolnieces komentārs: “*Pirmajās dienās ir grūtāk, bet ne tik ļoti, pēc vairākām dienām es to biežāk daru ar prieku.*”).

## D2. SOCIĀLĀ ATZĪŠANA (APKĀRTĒJO ATBALSTS SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ)

Skolēnu uztvertais atbalsts tikumiskā rakstura attīstīšanai tika izvērtēts 5 ballu skalā trīs rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās varētu saņemt atbalstu (draugu lokā, skolā, ģimenē).

6. klašu skolēnu uztvertā atbalsta vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,53 no max. 5



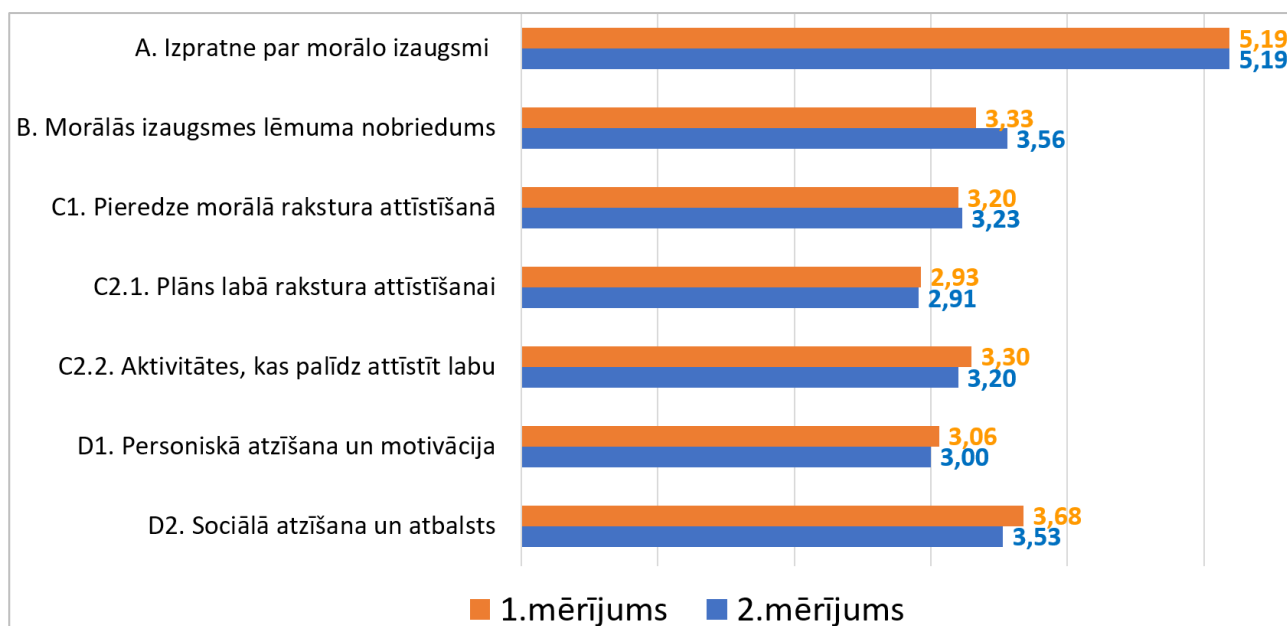
Tikumiskā rakstura attīstīšanā jaunieši jūt samērā lielu atbalstu no apkārtējiem ( $\bar{x} = 3,53$  no max. 5). Vislielāko atbalstu viņi jūt no ģimenes ( $Mo = 5$ ,  $\bar{x} = 3,94$ ; 36% jūt ļoti lielu atbalstu un 38% diezgan lielu atbalstu) un draugiem ( $Mo = 4$ ,  $\bar{x} = 3,77$ ; 31% jūt ļoti lielu atbalstu un 35% diezgan lielu atbalstu), bet vismazāko – no skolas ( $Mo = 3$ ,  $\bar{x} = 2,94$ ; 32% nejūt nekādu vai gandrīz nekādu atbalstu). Šādi skolēnu izteikumi, daloties ar piemēru no savas dzīves, ilustrē kvantitatīvos datus: “*Man draugi palīdz attīstīt morālo raksturu, rādot labus piemērus*” (skolnieces komentārs par atbalstu draugu lokā); “*Ja es publikā daru kaut ko īsti ne tā, tad man vecāki aizrāda maigi un pastāsta, kāpēc un kā labāk darīt, lai to izlabotu/uzlabotu*” (skolnieces komentārs par ģimenes atbalstu); “*Mani skolā vienmēr atbalsta mana klases skolotāja un palīdz risināt kādas problēmas*” (skolnieces komentārs par atbalstu skolas vidē).

## 6. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 2. MĒRĪJUMA REZULTĀTU APKOPOJUMS

- ❖ Kopumā visaugstākais rādītājs attiecas uz izpratni par morālās attīstības procesu ( $\bar{x} = 5,19$  no max. 7), īpaši attiecībā uz izaugsmes procesa nepārtrauktību dzīves garumā (tam piekrīt 75% respondentu,  $Mo = 6$ ), prieka lomu šajā procesā (71%,  $Mo = 6$ ) un emociju kontroli (69%,  $Mo = 6$ ).

- ❖ Jauniešu lēmuma briedums iesaistīties savā morālajā izaugsme ir augstāks par vidējo līmeni ( $\bar{x} = 3,56$  no max. 5): 61% jauniešu stabili iesaistās savā morālajā izaugsme vai kopš bērnības (24%), vai **pēc personīgas morālās atgriešanās (pēc kļūdām vai neveiksmēm)** (37%).
- ❖ Jauniešu morālās identitātes līmenis vērtējams kā vidējs ( $\bar{x} = 3,27$  no max. 5). Tomēr, **72% no respondentiem iegūst prieku šajā procesā**, un daudzi jūt apkārtējo atbalstu morālajai izaugsmei ( $\bar{x} = 3,53$  no max. 5), it īpaši ģimenē, jo 74% respondentu ir norādījuši, ka jūt lielu vai ļoti lielu atbalstu savai morālajai izaugsmei tieši ģimenes lokā ( $Mo = 5$ ).
- ❖ Viszemākais kopējais rādītājs ir 6. klašu skolēnu morālajai izaugsmei dzīves darbībā ( $\bar{x} = 3,11$  no max. 5), un it īpaši zemā līmenī ir jauniešu plānošana šajā jomā (57% **reti vai nekad nelūdz padomus par morālā rakstura attīstīšanu**) ( $Mo = 2$ ), 48% reti vai nekad necenšas izvairīties no morāli graujošas vides tiešsaistē ( $Mo = 2$ ), un 41% neieinteresējas vai reti interesējas par reālajiem cilvēkiem – morāles paraugiem ( $Mo = 3$ ). Savu morālo izaugsmi jaunieši bieži veicina, iesaistoties ģimenes darbos ( $Mo = 4$ ), skolas aktivitātēs ( $Mo = 4$ ) un sporta/brīvdabas aktivitātēs ( $Mo = 5$ ), tomēr iesaistīšanās kultūras/mākslas ( $Mo = 2$ ) un garīgajās/religiskajās aktivitātēs ( $Mo = 1$ ) ir reti izmantotas iespējas morālajā izaugsme.

## 6. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 1. UN 2. MĒRĪJUMA REZULTĀTU SALĪDZINĀJUMS



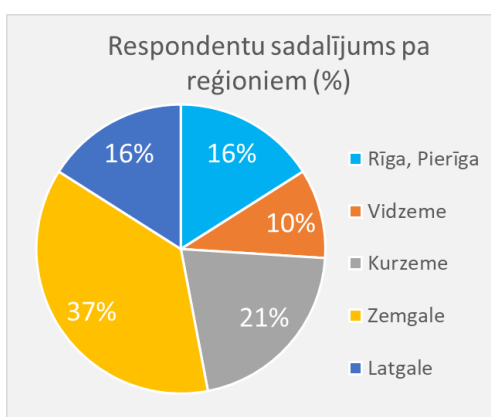
Veicot 6. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka stabilitāte ir vērojama A morālās izaugsmes aspekta rādītājā, kas ir saistīts ar izpratni par morālo izaugsmi. **Pozitīvā dinamika ir vērojama B un C1 morālās izaugsmes aspektu rādītājos**, kas liecina par to, ka ir uzlabojies morālās izaugsmes lēmuma nobriedums un pilnveidojusies pieredze tikumiskā rakstura attīstīšanā. Savukārt, **negatīvā dinamika ir vērojama C2 un D morālās izaugsmes aspektu rādītājos**, kas varētu liecināt par praktiskās iesaistīšanās un morālās identitātes nestabilitāti, tendenci uz svārstīšanos un, iespējams, prasīguma pret sevi un citiem pieaugumu.

# Latvijas skolēnu tikumiskā rakstura attīstīšana: 2. mērījuma rezultāti

Populārzinātniskā ziņojuma 4. sadaļa (4/4)

## 8. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI

**Pētījuma konteksts.** Latvijas Zinātnes padomes finansētā projekta ietvaros (2022-2024) Latvijas Universitātes zinātnieki veic longitudinālu pētījumu par skolēnu attieksmi pret sava tikumiskā rakstura attīstīšanu. 2023. gada pavasarī tika veikts pētījuma par 3., 6. un 8. klašu skolēnu attieksmi pret tikumiskā rakstura attīstīšanu 2. mērījums, kurā piedalījās 1451 skolēns no 54 skolu 97 klasēm dažādos Latvijas reģionos. Šajā ziņojuma sadaļā prezentēti **8. klašu skolēnu anketēšanas rezultāti**.



### Par respondentiem

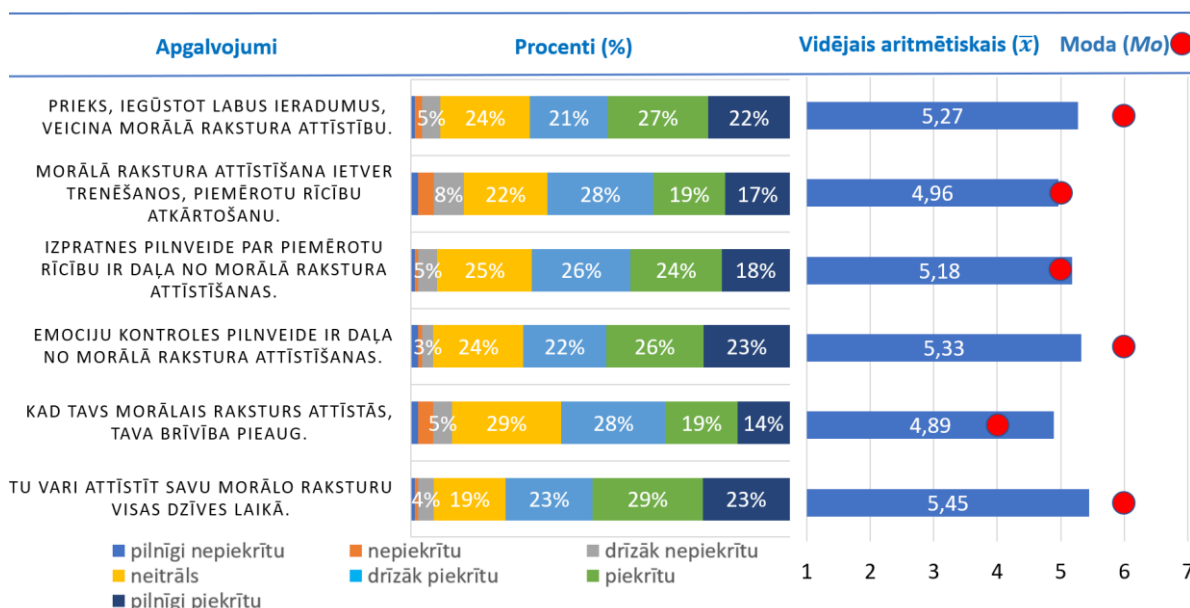
Pētījumā piedalījās 466 8. klašu skolēni no 29 skolu 37 klasēm (vidēji ≈ 13 skolēni klasē), 217 zēni (47%), 249 meitenes (53%). Pārsvārā respondenti bija 14-15 gadus veci (92%). Vairākums respondentu bija no Zemgales (37%) un no Kurzemes (21%), bet kopumā šajā pētījumā tika pārstāvēti visi Latvijas reģioni.

Pētījumā aplūkota skolēnu izpratne par morālo attīstīšanu (A), vēlēšanās pilnveidot savu raksturu (B), praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsme (C) un izjustais gandarījums un atbalsts (D).

### A. SKOLĒNU IZPRATNE PAR TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

Skolēnu izpratnes līmenis tika izvērtēts septiņu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes komponentes (gandarījums, praktizēšana, zināšanas, emocijas, brīvība un mērķtiecība).

#### 8. klašu skolēnu izpratnes vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 5,18 no max. 7



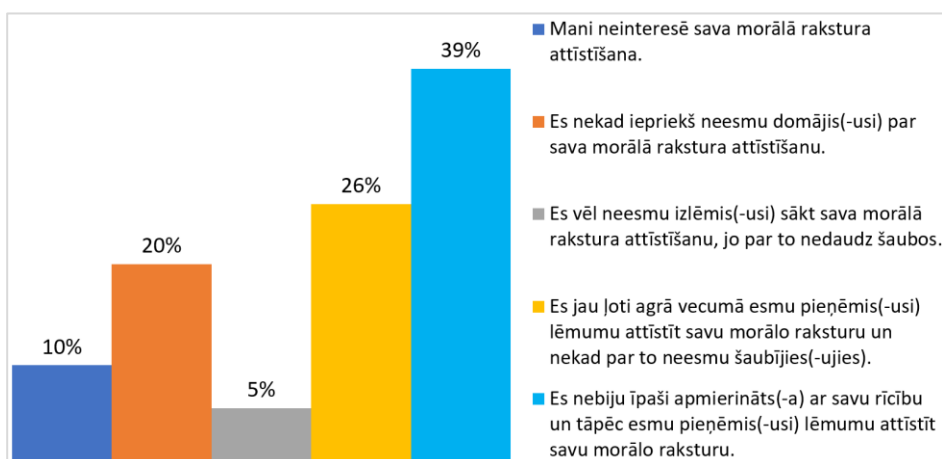
Kopumā 8. klašu skolēnu izpratne par tikumiskā rakstura attīstības procesu ir laba ( $\bar{x} = 5,18$  no max. 7). Viszemākais izpratnes līmenis attiecas uz praktizēšanas nepieciešamību, lai uzlabotu raksturu ( $Mo = 5$ ,  $\bar{x} = 4,96$ ) un izpratni par to, ka brīvība pieaug līdz ar rakstura attīstību ( $Mo = 4$ ,  $\bar{x} = 4,89$ ). Visaugstākais izpratnes līmenis attiecas uz iespēju pilnveidot raksturu visas dzīves laikā: 75% skolēnu piekrīt šim apgalvojumam ( $Mo = 6$ ,  $\bar{x} = 5,45$ ). Savukārt, 71% skolēnu atbalsta domu, ka emociju kontrole ir daļa no rakstura attīstīšanas ( $Mo = 6$ ,  $\bar{x} = 5,33$ ) un 70% piekrīt tam, ka prieks ir nepieciešams, lai attīstītu savu morālo raksturu ( $Mo = 6$ ,  $\bar{x} = 5,27$ ).

## B. SKOLĒNU PERSONĪGĀ ATTIEKSME PRET TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANU

Skolēnu lēmums iesaistīties savā morālajā izaugsmē tika izvērtēts piecos brieduma līmeņos.

### 8. klašu skolēnu attieksmes vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,65 no max. 5

Gandrīz 2/5 skolēnu (39%) izvēlējās variantu "Es nebiju apmierināts ar savu uzvedību un nolēmu uzlabot savu raksturu" (skolnieces komentārs: "Sapratu, ka sāku kļūt pārāk nejauka un iedomīga. Tas ir egoistiski. Sāku ar to strādāt jau pirms vairākiem gadiem. Izglītoju sevi ar visādām psiholoģijas grāmatām, uzsāku meditāciju"), bet 26% uzskata, ka jau sen ir centušies kļūt par labākiem cilvēkiem (skolnieces komentārs: "Man jau no paša sākuma vecāki mācīja, ka man jābūt jaukai, labestīgai, labsirdīgai utt. Man liekas, ka tas man palīdzēja izveidot morālā rakstura ideālu, uz kuru es vēlos tiekties, jau no paša sākuma."). Savukārt 1/5 respondentu (20%) iepriekš nav domājuši par šo jautājumu (skolnieces komentārs: "Nekad neviens par to ikdienā nerunā, un tāpēc man liekas, ka tas nav svarīgi"). Tikai 10% deva priekšroku variantam "Es neesmu ieinteresēts(-a) attīstīt savu morālo raksturu" (skolnieka komentārs: "Man vienalga, kā es izaugšu un kāds ir mans morālais raksturs"), bet 5% šaubījās iesaistīties morālā rakstura attīstībā (skolnieces komentārs: "Es nezinu, vai man ir vajadzība attīstīt savu morāli, es iepriekš biju mēģinājusi attīstīt sevi, bet man ir bijusi neveiksme ar to, un kad iepriekš biju centusies attīstīt vai uzlabot sevi, es jutos skumjāka un emocionāli nesapratu, vai man vispār bija vajadzība kaut ko mainīt vai es tikai neveiksmīgi attīstījos").



bet 26% uzskata, ka jau sen ir centušies kļūt par labākiem cilvēkiem (skolnieces komentārs: "Man jau no paša sākuma vecāki mācīja, ka man jābūt jaukai, labestīgai, labsirdīgai utt. Man liekas, ka tas man palīdzēja izveidot morālā rakstura ideālu, uz kuru es vēlos tiekties, jau no paša sākuma."). Savukārt 1/5 respondentu (20%) iepriekš nav domājuši par šo jautājumu (skolnieces komentārs: "Nekad neviens par to ikdienā nerunā, un tāpēc man liekas, ka tas nav svarīgi"). Tikai 10% deva priekšroku variantam "Es neesmu ieinteresēts(-a) attīstīt savu morālo raksturu" (skolnieka komentārs: "Man vienalga, kā es izaugšu un kāds ir mans morālais raksturs"), bet 5% šaubījās iesaistīties morālā rakstura attīstībā (skolnieces komentārs: "Es nezinu, vai man ir vajadzība attīstīt savu morāli, es iepriekš biju mēģinājusi attīstīt sevi, bet man ir bijusi neveiksme ar to, un kad iepriekš biju centusies attīstīt vai uzlabot sevi, es jutos skumjāka un emocionāli nesapratu, vai man vispār bija vajadzība kaut ko mainīt vai es tikai neveiksmīgi attīstījos").

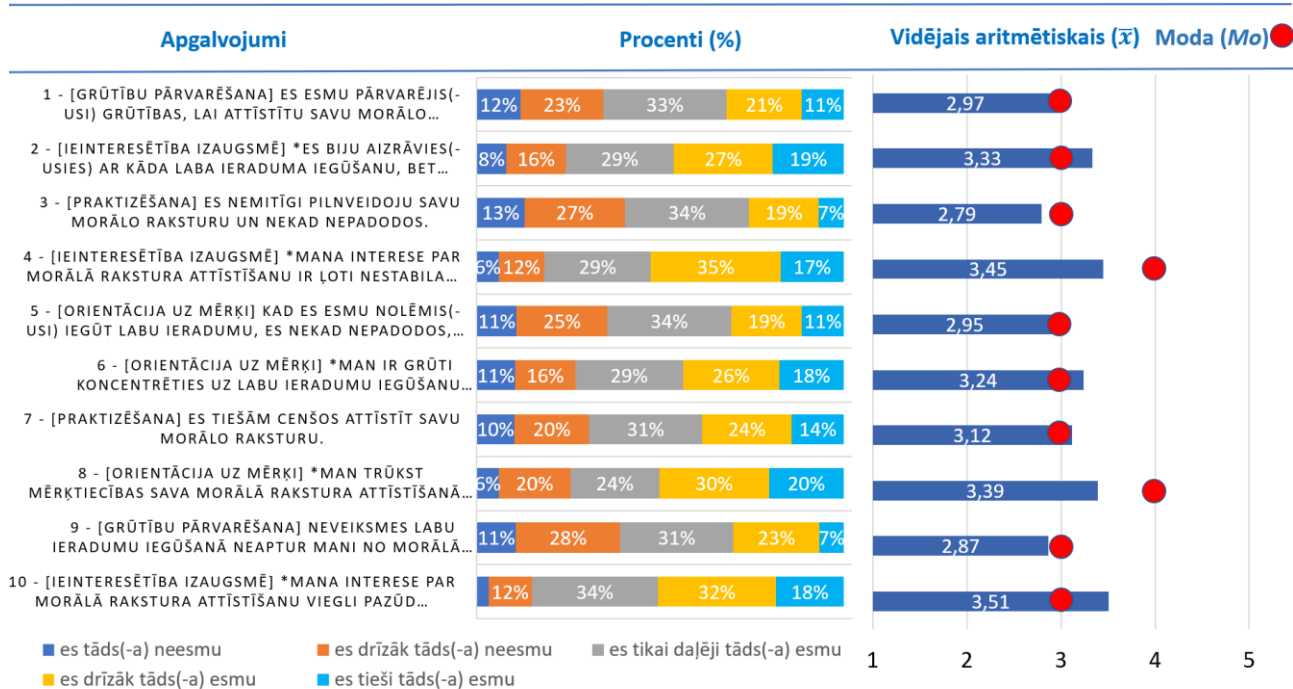
## C. TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANA DZĪVES DARBĪBĀ

### C1. PIEREDZE TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

Skolēnu praktiskā pieredze morālajā izaugsmē tika izvērtēti piecu ballu skalā desmit veiksmīgās pieredzes rādītājiem, kas norāda uz viņu ieinteresētības stabilitāti, attieksmi grūtību pārvarēšanā, orientāciju uz mērķi un praktizēšanas intensitāti.

### 8. klašu skolēnu pieredzes koriģētais vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,16 no max. 5

Kopumā respondentiem bija diezgan neitrāla pieredze tikumiskā rakstura attīstībā ( $\bar{x} = 3,16$ , diviem rādītājiem  $Mo = 4$ , visiem pārējiem rādītājiem  $Mo = 3$ ). Visaugstākie rādītāji ir tie, kas saistīti ar respondentu interesi par morālo izaugsmi (Nr. 2, Nr. 4 un Nr. 10), orientāciju uz mērķi (Nr. 6 un Nr. 8) un praktizēšanu (Nr. 7). Viszemākie rādītāji ir saistīti ar grūtību pārvarēšanu (Nr. 1 un Nr. 9) un ar pastāvīgu praktizēšanu (Nr. 3).



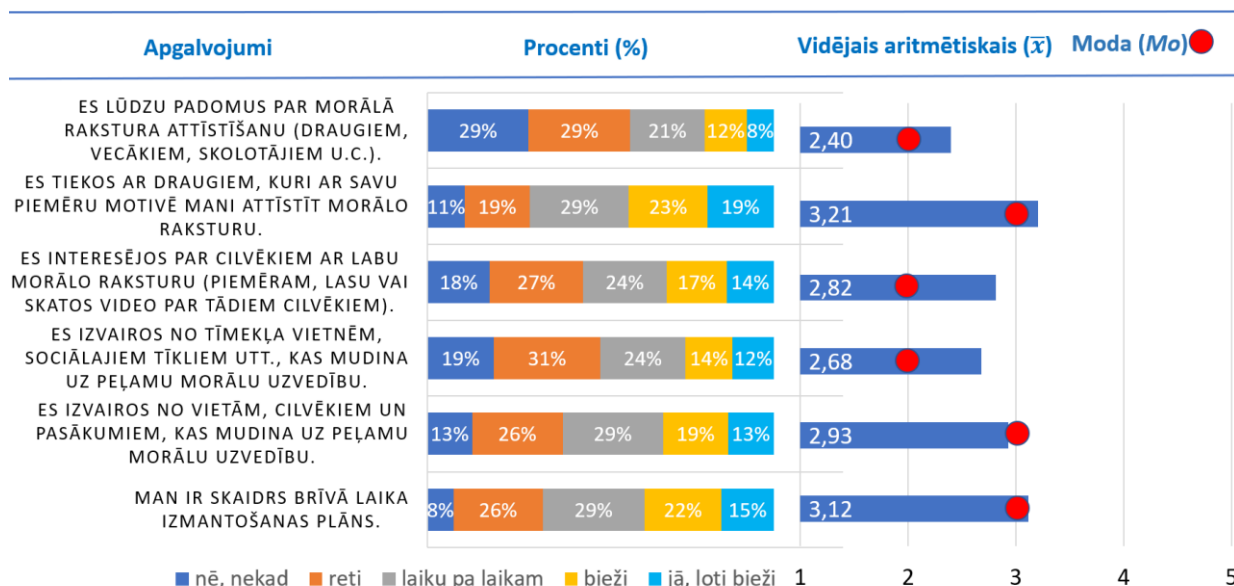
Piezīme. Rādītāji, kas apzīmēti ar \*, bija apgriezti. Attēlā tiek atspoguļoti koriģētie dati.

## C2. IESAISTĪŠANĀS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ

### C2.1. PLĀNS TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANAI

Skolēnu plāni praktiskajai iesaistīšanai savā morālajā izaugsmē tika izvērtēti piecu ballu skalā sešos rādītājos, kuri ietver sevī galvenās morālās izaugsmes stratēģijas (padomu meklēšana, draugu palīdzība, sekošana morālajiem paraugiem, izvairīšanās no kaitīgām vidēm un mērķtiecīga brīvā laika izmantošana).

**8. klašu skolēnu iesaistīšanās stratēģijas vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 2,86 no max. 5**



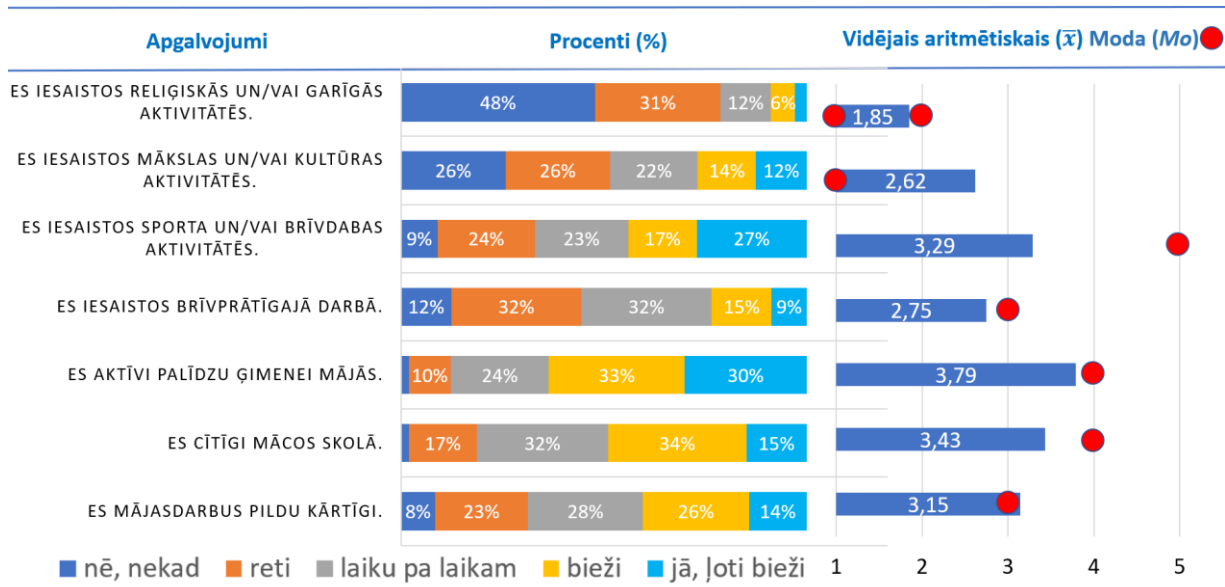
Attiecībā uz tikumiskā rakstura attīstīšanas rīcības plāniem, skolēni pozicionē sevi nedaudz zem vidēja ( $\bar{x} = 2,86$  no max. 5, trim rādītājiem  $Mo = 3$ , bet trim pārējiem  $Mo = 2$ ). Visaugstākie rādītāji attiecas uz brīvā laika plānošanu ( $\bar{x} = 3,12$ ) un tikšanos ar draugiem, kas sekmē izaugsmi ( $\bar{x} = 3,21$ ). Skolēni reti lūdz padomus šajā jomā ( $Mo = 2$ ,  $\bar{x} = 2,40$ ). Arī salīdzinoši maz uzmanības viņi pievērš,

lai izvairītos no morāli neieteicamām tīmekļa vietnēm ( $Mo = 2, \bar{x} = 2,68$ ) un maz interesējas par morālajām autoritātēm ( $Mo = 2, \bar{x} = 2,82$ ).

## C2.2. AKTIVITĀTES, KAS PALĪDZ ATTĪSTĪT TIKUMISKO RAKSTURU

Skolēnu praktiskā iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē tika izvērtēta piecu ballu skalā septiņos rādītājos, kas attiecas uz galvenajām vidēm, kurās morālā izaugsme var notikt.

### 8. klašu skolēnu praktiskās iesaistīšanās vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 2,98 no max. 5



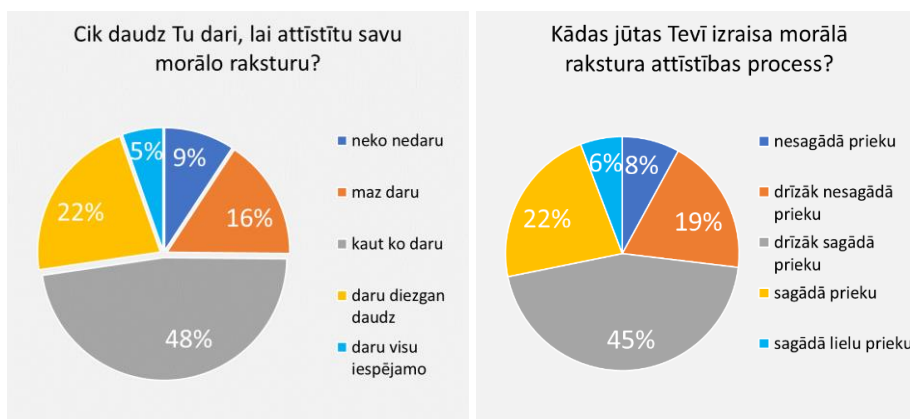
Kas attiecas uz aktivitātēm, kurās jaunieši iesaistās un kas varētu palīdzēt iegūt labus morālus ieradumus, kopumā iesaistīšanās ir zem vidējā līmeņa ( $\bar{x} = 2,98$  no max. 5), bet starp rādītājiem ir lielas svārstības. Jaunieši visaktīvāk iesaistās ģimenē ( $Mo = 4, \bar{x} = 3,79$ ), skolā ( $Mo = 4, \bar{x} = 3,43$ ) un sporta un brīvdabas aktivitātēs ( $Mo = 5, \bar{x} = 3,29$ ), bet **ievērojami mazāk brīvprātīgajā darbā** ( $Mo = 3, \bar{x} = 2,75$ ) un vēl mazāk mākslas un kultūras aktivitātēs (52% respondentu reti vai nekad neiesaistās tajās,  $Mo = 1$ ). Viszemākais rādītājs attiecas uz iesaistīšanos reliģiskajās un garīgajās aktivitātēs ( $Mo = 1$  un  $2, \bar{x} = 1,85$  no max. 5; 48% respondentu tajās nekad neiesaistās un 31% – reti iesaistās).

## D. GANDARĪJUMS UN ATGRIEZENISKĀ SAITE PAR SKOLĒNU TIKUMISKĀS RAKSTURA ATTĪSTĪBAS PROCESU

### D1. PERSONISKĀ ATZĪŠANA UN MOTIVĀCIJA

Skolēnu personiskais skatījums uz savu morālo izaugsmi tika izvērtēts piecu ballu skalā divos rādītājos, pamatojoties uz viņu iesaistīšanās un gandarījuma pašvērtējumu.

### 8. klašu skolēnu personiskā pašvērtējuma vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 2,99 no max. 5

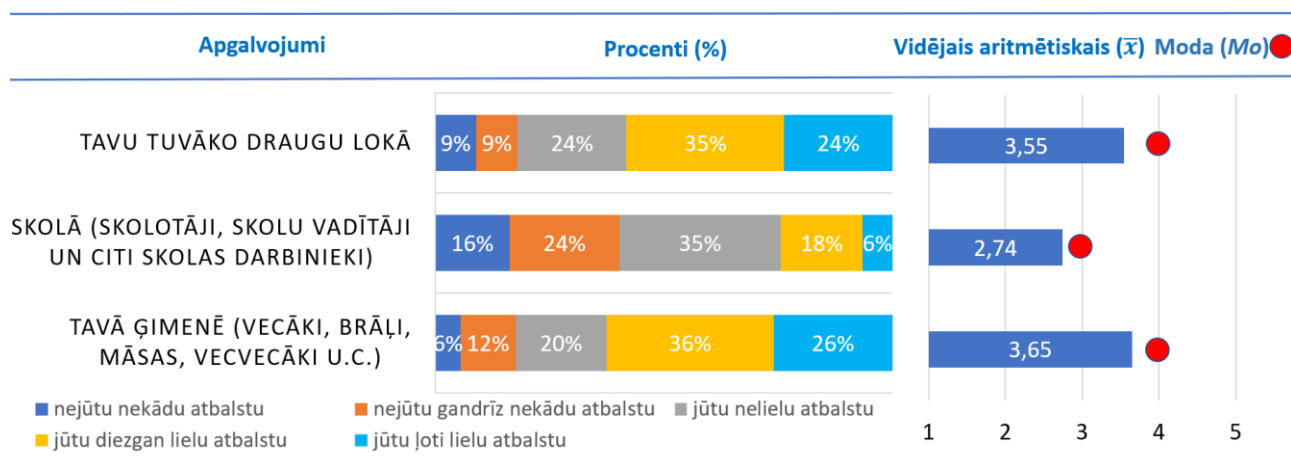


27% jauniešu uzskata, ka dara diezgan daudz vai dara visu iespējamo, lai attīstītu tikumisko raksturu. Bet 25% dara maz vai neko nedara šajā jomā. Visvairāk jauniešu (48%,  $Mo = 3$ ) uzskata, ka kaut ko dara, lai attīstītu savu tikumisko raksturu. Savukārt visvairāk respondentu (45%,  $Mo = 3$ ) drīzāk iegūst prieku un 28% iegūst prieku vai lielu prieku šajā procesā, kamēr 27% skolēnu morālās izaugsmes process nesagādā vai drīzāk nesagādā prieku. Analizējot skolēnu izteikumus par to, kā viņi jūtas tikumiskā rakstura attīstīšanā, ir konstatētas vairākas tendences: no vienas puses, pozitīvas attieksmes/emociju un motivācijas klātbūtne (skolnieka komentārs: “*Lepns par sevi, ka esmu kaut ko panācis*”; skolnieces komentārs: “*Es jūtos labāk, jo man liekas, ka es esmu drusciņ piestrādājusi pie mana morālā rakstura*”; skolnieces komentārs: “*Tas vienmēr viegli nenāk, bet ir tā vērts*”); bet no otrās puses ir vērojams motivācijas trūkums izpratnes un uzticēšanās trūkuma dēļ (skolnieka komentārs: “*Es šādām lietām pārāk neuzticos*”) vai atbalsta trūkums un nedrošība grūtību/izaicinājumu priekšā (skolnieces komentārs: “*Apmaldījusies un uztraukta par to, vai es to varēšu un vai es pati esmu laimīga ar to*”; skolnieces komentārs “*Morālā rakstura attīstīšanā es jūtos diezgan slikti, jo apkārtējā vide, kurā es mēģinu attīstīties, mani smagi sāpina, tāpēc man morālā rakstura attīstīšana pašreiz nesagādā prieku*”).

## D2. SOCIĀLĀ ATZIŠANA (APKĀRTĒJO ATBALSTS SKOLĒNU TIKUMISKĀ RAKSTURA ATTĪSTĪŠANĀ)

Skolēnu uztvertais atbalsts tikumiskā rakstura attīstīšanai tika izvērtēts piecu ballu skalā trīs vidēs, kurās viņi varētu saņemt šādu atbalstu (draugu lokā, skolā un ģimenē).

8. klašu skolēnu uztvertā atbalsta vidējais aritmētiskais ( $\bar{x}$ ) = 3,31 no max. 5

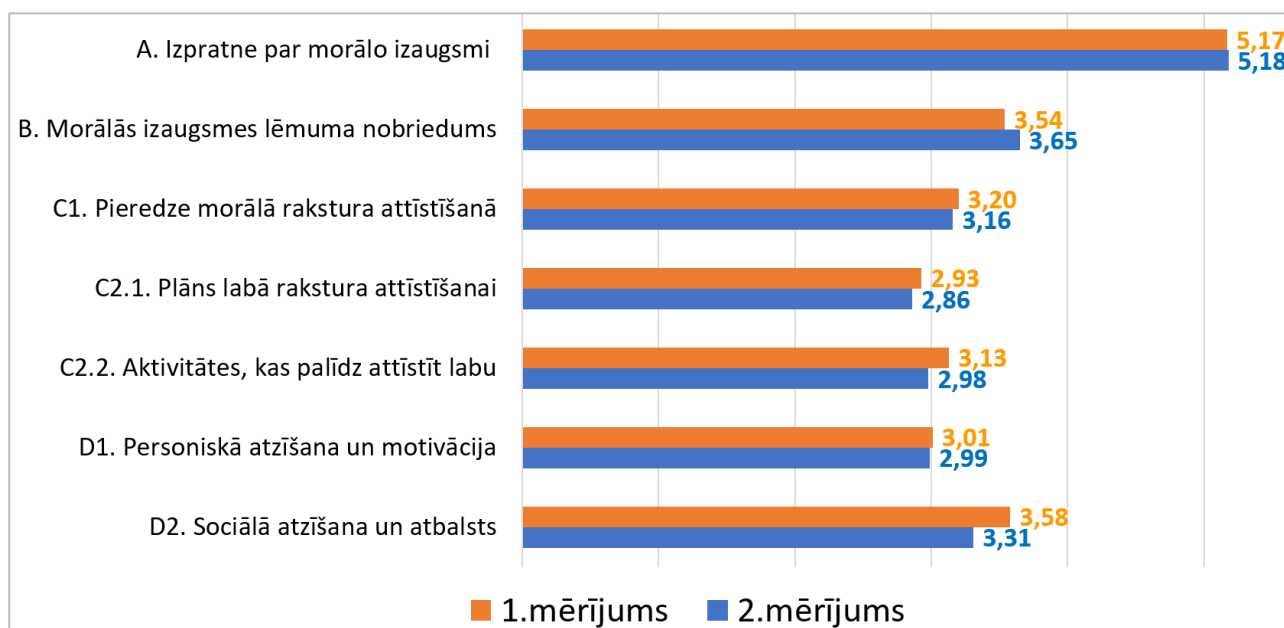


Tikumiskā rakstura attīstīšanā jaunieši jūt samērā pietiekamu atbalstu no apkārtējiem ( $\bar{x} = 3,31$  no max. 5). Vislielāko atbalstu viņi jūt no ģimenes ( $Mo = 4$ ,  $\bar{x} = 3,65$ ; 36% jūt diezgan lielu atbalstu un 26% ļoti lielu atbalstu) un draugiem ( $Mo = 4$ ,  $\bar{x} = 3,55$ ), bet vismazāko – no skolas vides ( $Mo = 3$ ,  $\bar{x} = 2,74$ ; 40% nejūt nekādu vai gandrīz nekādu atbalstu). Šādi skolēnu izteikumi, daloties ar piemēru no savas dzīves, ilustrē kvantitatīvos datus: “*Izstāstīju draugiem par savu mērķi rakstura attīstīšanā un viņi mani atbalstīja*” (skolnieces komentārs par atbalstu draugu lokā); “*Mana mamma vienmēr atbalsta un palīdz tikt galā ar problēmām*” (skolnieka komentārs par ģimenes atbalstu); “*Es vienmēr varu izrunāties ar savu klases audzinātāju un viņa mani vienmēr uzklausīs un dos gudru padomu*” (skolnieces komentārs par atbalstu skolas vidē).

## 8. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 2. MĒRĪJUMA REZULTĀTU APKOPOJUMS

- ❖ Kopumā visaugstākais rādītājs attiecas uz izpratni par morālās attīstības procesu ( $\bar{x} = 5,18$  no max. 7), īpaši attiecībā uz izaugsmes procesa nepārtrauktību dzīves garumā (tam piekrīt 75% jauniešu,  $Mo = 6$ ), uz **emociju savaldīšanos un prieka lomu šajā procesā**.
- ❖ Jauniešu lēmuma briedums iesaistīties savā morālajā izaugsmē ir vidējā līmenī ( $\bar{x} = 3,65$  no max. 5): 65% jauniešu stabili iesaistās savā morālajā izaugsmē vai kopš bērnības (26%), vai **pēc personīgas morālās atgriešanās (pēc kļūdām vai neveiksmēm)** (39%).
- ❖ Jauniešu morālās identitātes līmenis vērtējams kā vidējs ( $\bar{x} = 3,15$  no max. 5). Tomēr, 73% respondentu iegūst prieku šajā procesā, un **daudzi jūt apkārtējo atbalstu morālajai izaugsmei** ( $\bar{x} = 3,31$  no max. 5), it īpaši no ģimenes (62% jauniešu jūt lielu vai ļoti lielu atbalstu morālajai izaugsmei ģimenē,  $Mo = 4$ ).
- ❖ Viszemākais kopējais rādītājs ir 8. klašu skolēnu morālajai izaugsmei dzīves darbībā ( $\bar{x} = 3,00$  no max. 5), un it īpaši zemā līmenī ir plānošana šajā jomā (58% jauniešu reti vai nekad nelūdz padomu ( $Mo = 21$ ), 50% **reti vai nekad necenšas izvairoties no morāli graužošās vides tiešsaistē** ( $Mo = 2$ ) un 45% neieinteresējas vai reti interesējas par reālajiem cilvēkiem – morāles paraugiem ( $Mo = 2$ )). Savai morālajai izaugsmei jaunieši bieži iesaistās ģimenē, skolā un sporta/brīvdabas aktivitātēs, bet iesaistīšanās kultūras/mākslas aktivitātēs ( $Mo = 1$ ) un garīgajās/religiskajās aktivitātēs ( $Mo = 1$  un 2) ir reti izmantotas iespējas morālajā izaugsmē.

## 8. KLAŠU SKOLĒNU ANKETĒŠANAS 1. UN 2. MĒRĪJUMA REZULTĀTU SALĪDZINĀJUMS



Veicot 8. klašu skolēnu anketēšanas 1. un 2. mērījuma rezultātu salīdzinājumu, tika konstatēts, ka **pozitīvā dinamika ir vērojama A un B morālās izaugsmes aspektu rādītājā**, kas liecina par to, ka ir pilnveidojusies izpratne par morālo izaugsmi un uzlabojies morālās izaugsmes lēmuma nobriedums. Savukārt, **negatīvā dinamika ir vērojama C un D morālās izaugsmes aspektu rādītājos**, kas varētu liecināt par praktiskās iesaistīšanās un morālās identitātes nestabilitāti, tendenci uz svārstīšanos un, iespējams, prasīguma pret sevi un citiem pieaugumu.